

Tuncər Cücənoğlu

**BRUT VƏ YA
YULİ SEZARIN QƏTLİ**

(Fasiləsiz, tragikomik tragediya)

Dəyərli teatr adamı Ergin Orbeyə...

Azərbaycan dilinə tərcümə edən:

ELVİN NURİ

2016

İştirak edirlər:

BRUT – *Cümhuriyyət (Respublika) senatoru*

KASSİUS – *Cümhuriyyət (Respublika) senatoru, Brutun qayını*

KASKA – *Cümhuriyyət (Respublika) senatoru*

PORTİA – *Brutun arvadı, Cassiusun bacısı*

SERVİLİUS – *Brutun anası*

LUKİUS – *Brutun nökəri*

YULİ SEZAR

KALPURNİA – *Yuli Sezarın sonuncu arvadı*

BAŞQALARI – *Sezarın cangüdəni (Əsgər)*

Vətəndaş

Xalqdan bir neçə nəfər

ZAMAN : 14 Mart, e.ə. 44-cü il , Gecə.

15 Mart, e.ə. 44-cü il , Gündüz.

MƏKAN : Roma

I

(Kassiusun evi)

Kassiusu ifa edəcək aktyor əynindən müasir gündəlik paltarlarını çıxararaq, tamaşa geyimlərini geyinməyə və hazırlanmağa başlayır. Qrimm edir. Ayağa qalxaraq, guya adamı bütünlüklə göstərən hüündür güzgüdə özünü görür. Görünüşünü bəyənmişdir. Xoşbəxtliklə, sevinclə gülümsəyir. Sanki, öz görünüşündən doya bilmir.

KASSIUS. (*İçəriyə tərəf nəşə ilə qışqırır*) Hələ hazırlanmısan?

KASKA. Az qalıb.

KASSIUS. Tələs.

KASKA. Hələ vaxtımız var. Onsuz da demək olar ki, işimi yekunlaşdırmışam.

KASSIUS. (*Zarafatla*) Sən necə soyuq adamsan. Amma mən senator Kaskanı tez görmək üçün can atıram. Amma Kaksanı görmək sənin vecinə də deyil.

KASKA. (*Yavaş-yavaş səhnəyə gəlir. O da geyinib.*) Axşamınız xeyir, senator Kassius.

KASSIUS. Axşamınız xeyir, senator Kaska.

(Bir-birilərini bəyənərək, müzakirə edirlər.)

KASKA. Nə deyirsən, dəyərlı Kassius, gecikməyimə dəyibmi?

KASSIUS. Bəli. Bəs, mən necəyəm?

KASKA. Görünüşünün üzərinə bir senatorun zəhmını də əlavə eləsən, iş tam olacaq. Amma mən özümü yaxşı hiss eləmirəm. Əlim-ayağım bir-birinə dolaşır. Bu tamaşanın premyerasına çıxmaq asan işdir?!

KASSIUS. İkimiz də təcrübəli aktyorlarıq. Belə həyəcanları çox keçirmişik. Amma etiraf edim ki, bu dəfə mən də çox həyəcanlıyam. Soruşsan ki, “niyə?”, çünki mənim oynadığım personaj həlledici roldur. Bu da rahat olmağıma mane olur. Bir də ki, mənim özümlə bu Kassius personajı tamamilə əksdir. Mənim özümün boşboğazlıqdan xoşum gəlmir. Kassiusun xoşu gəlir. Mən ürəkdən qəhqəhə çəkə bilirəm, Kassius isə yalnız dodaqları ilə gülürmüş kimi edir. Yəni mən hər şey ilə maraqlanıram, ətraf mənə maraqlıdır, o isə riyakardır.

KASKA. Eyni sıxıntı mənə də aiddir. Deyə bilərsən ki, mənimlə oynadığım Kaska personajı üst-üstə düşür? Kaska yekunlaşdırılması lazım olan bir işi günündə, saatında – vaxtında bitirməkdə mahir biridir. Qərarlı bir aktivistdir və cümhuriyyətçidir. Mənsə, şəxsi həyatımda işıq pulunu belə, vaxtında ödədiyimi xatırlamıram. Görüşlərimə də son məqamda çatdığım çox olub. Aramızda hələ sayılması mümkün olmayan qədər fərqliliklər var. Bütün bunlara baxmayaraq, rejissorumuz səni də, məni də bu rollara uyğun görüb.

KASSIUS. Rejissorumuz demir ki, “İstedadlı aktyor fərqli personajı özünüküləşdirib, səhnəyə çıxaran adamdır”? Bəlkə də, haqlıdır.

KASKA. (*Zəng çalan mobil telefonunu paltarının cibindən çıxarıb açır*) Alo... Bəli. Geyindim və Kaskaya çevrildim. Qrimimi də elədim. Tamaşanın başlanmasını gözləyirəm, canım. Yox, hələ başlamayıb. Başlasaydı, telefona cavab verə bilərdim? Canım, bəzən bütün dəyərləndirmə bacarıqlarını itirirsən. Yox! Tək deyiləm. Yanımda kim olacaq, Kassiusu oynayan aktyor var. Əşşi, Kassius kişidir. Brutun qarvadını oynayan gənc aktrisanın burda nə işi var? Onunla heç bir halda, eyni vaxt səhnəyə çıxmırıq. Özünü yorma. Sənə neçə dəfə demişəm ki, teatrımızda aktrisaların soyunub-geyinmələri üçün ayrıca otaq var. Daha bu mənasız qısqanlıqlarından əl çək. Tam yerinə oturmayan əzbərimi yadımdan çıxarıb, biabır olmağımı istəyirsən? Daha uzatma! Uğurlar arzula və telefonu qoy. Özün bilərsən!
(*Telefonu söndürür*)

KASSIUS. Arvadın idi?

KASKA. Başqa kim olacaq?! Məşqlərimiz başlayanda, gəlmişdi, ha! Əslində, məşqə yox, təzə qıza baxmaq üçün. O gündən qızdan əl çəkmir. Guya bir-birimizlə baxışdığımızı görüb. Dayanmadan başımı dəng edir.

KASSIUS. (*Fikrə gedir*) Arvadın elə də haqsız deyil. Dişi milçəklər belə, ətrafına yaxınlaşa bilmir, səni görəndə, yollarını döndərirlər.

KASKA. (*Yenə də xoşuna gəlib*) O qədər də yox, canım.

KASSIUS. Premyeramıza da gəlmir.

KASKA. Qalaya gəlməyi seçir. Heç olmasa, ən azı, səhvimiz kiçilir. Hə, bir də bir tamaşaya iki dəfə baxa bilmir.

KASSIUS. Aaaa, daha bəsdir, qurtar bu söhbəti. Tamaşa qabağı sakitləşməlisən. Dərin nəfəs al, saxla və burax. İndilərdə tamaşa başlayacaq. Vaxtımız azdır. Fikrini yayındır. İndi de görüm, tamaşamız hansı zamanda cərəyan edir?

KASKA. 14 Mart 44... Tamaşamız gecə başlayır. 15 Mart 44... Səhəri gün də qurtarır.

KASSIUS. Gözəl... Amma bu 44 tamaşaçını çadırmasın. Eradan əvvəl, ya sonra?

KASKA. Əlbəttə ki, eradan əvvəl...

(*Telefon təzədən çalmağa başlayır. Kaska baxır görək, kim zəng vurub. Aydındır ki, arvadıdır. Duruxur. Üz-gözünü turşudur.*)

KASSIUS. (*Açmağına mane olaraq*) Eradan əvvəl 44-cü ildə mobil telefon kəşf edilmişdi? Ay Allah! Söndür bu telefonu. Buralardan da götür. Deyərlər ki, silahı şeytan doldurar. Dayandığın yerdə tətiyə basmaq olmaz. Telefon da eynən silahdakı vəziyyət kimidir. Elə bilirsən ki, söndürmüşsən, tamaşaya başlayırsan. Birdən tamaşa vaxtı çalsa? Ya da bir tamaşaya baxanda, gic-gic çalsa... Başqa bir teatrın premyerasında belə bir şey başıma gəlmişdi. Amandır, diqqətli ol! Yanlış təəssürat yaratmıyıq. Danışacağımız hadisənin bu günümüzə əlaqəsi yoxdur. (*Kaskanın telefon cihazını tamamilə söndürdüyünü görür.*) Özünü ələ al, dostum. (*Sanki, aradan baxırmış kimi tamaşaçılara tərəf yönəlir.*) Bir bax, hamı yerinə oturub. (*Qonq vurulur*) İndi çölə çıx. O əlindəki şeyi də rəfin üstünə qoy. Ən azı beş dəfə dərindən nəfəs al, ver, sonra təzədən bura gəl. Yubanma!

(Kaska çıxır. Üçüncü qonq da – zəng də çalınır.)

KASSIUS. (Masanın üstündəki bir yığın məktubu yoxlayanda, işıq otağına işarə verir. Dramatik işıqla birgə çöldəki fırtınanın səsi və dəhşəti hiss edilir. Məktubları sıralamağa başlayırlar. Kaskanın gəlməsi gecikib. Əsəbləşir) Harda qaldı bu adam? Tez gəlməlidir... Tarixə baxışı dəyişdirəcək bir hərəkət hazırlığındayıq, amma hələ də aramızda işin vacibliyini başa düşməyənlər var. (Kaskanın girdiyini görüb) Hara qaldın, senator Kaska?

KASKA. (Üst-başını toparlayaraq) Çöldəki fırtınanı eşitmirsən? Elə bil ki, Roma alt-üst olur. Damlar uçar, ağaclar yıxılacaqmış kimi silkələnir. Pompey teatrının girişinə sığınıb, başlayan yağışın kəsməsini gözlədim. Senator Cassius, gecikmə səbəbim budur.

KASSIUS. İldırımlar düşsə, sellər gəlsə və ya aslanlar küçələrdə fırlansa da bu iş olacaq, Kaska. Çünki sabah gedəcəyimiz yolun daşlarını bu gecədən başlayaraq, döşəməyə məcburuq. Əskiyimiz, yarımçığımız qalmamalıdır. Yoxsa, cəhdimiz istədiyimiz kimi nəticələnməz. Daha da pisi odur ki, bu müqəddəs yolçuluq bizim üçün fəlakətə çevrilər. Artıq hər cü özəl qayğılarımız bitməlidir.

KASKA. Ümid edirəm ki, bu sürətli hazırlıq bəzi vacib unutqanlıqlara zəmin yaratmamışdır. Deyirlər ha, tələsən təndirə düşər.

KASSIUS. Bu işdə tələsməyə ehtiyac yoxdur. Ox bir dəfə yaydan çıxıb. Hər şey planlaşdırdığımız kimi davam etməlidir. Bu məktubları da aparıb, Brutun evinin bağçasına qoy. Yəni, həmişəki kimi. Tutulmadan. Unutma, Brut təmkinli davaranıb, işimizə açıq-aşkar qoşulmur. Bacım Portiya ilə evlənməsinə baxmayaraq, bəzən mənə belə etibar eləmir. Amma xalq tərəfindən göndərildiyini hesab elədiyi bu məktublar onun işimizə qoşulmasını təmin edəcək. Arxasında xalqdan kimlərsə olduğunu bilmək insana, xüsusən də siyasətçilərə güvən verir. Elə hesab edirəm ki, bu gecə bizi evində gözləməyinin əsas səbəbi bundan əvvəlki məktublardır. Bunu da qətiyyənlə yadımdan çıxartma.

KASKA. Yalnız Brut təmkinli rəftar edir? Sən də Bruta neyləmək lazım olduğunu açıq-aşkar demədin.

KASSIUS. Əmin olmaq üçün gözlədim ki, ilk addımı o atsın. Bəli, o cümhuriyyətçidir, amma Sezara da heyranlığı danılmaz həqiqətdir. Bu məktublar vacibdir. Əvvəllər yaşanan bu vəziyyəti fərqli suallarla qüvvətləndirərək, bu heyranlığa əməlli-başlı son qoymalıyıq, Kaska.

KASKA. Sən bilirsən ki, mən bu quruluşda bir vəzifə sahibiyəm, Cassius. Bu günə qədər olduğu kimi, bu gündən sonra da verilən əmrlər yerinə yetiriləcəkdir. Mənə etibar edə bilərsən. (Məktubları götürür.) Əsas odur, yağış kəssin və gölməçələr məktubları oxunmaz vəziyyətə salmasın. İşimin bircə çətinliyi bunları bütünlüklə islanmayacaqları bir yerə qoya bilməyəcəyim vaxtdır. Bunları evin bağçasında fərqli yerlərə qoya bilməsəm, Brut bu işin onu yola gətirmək üçün bir kələk olduğunu başa düşər. Narahatlığım bundandır, Cassius.

KASSIUS. Elə bil, detalları fikirləşməyin işimizdə bir tərslik olmayacağından xəbər verir.

KASKA. Brutun evinə getmək üçün biz nə vaxt və harda görüşəcəyik?

KASSIUS. Birbaşa bizə gələrsən. Çünki çöldə görüşməyimiz təhlükəli ola bilər. Burada, bizim evdə gözləyirik. Brutun evinə gecə yarısı Roma küçələri tənha olanda gedəcəyik. Beləcə, onun bütün məktubları oxumağına da fürsət vermiş olarıq.

KASKA. Aydındır, Kassius. Amma... Sanki, ürəyimdə bir sıxıntı, beynimdə bir fırtına var. Desəm ki, qorxuram, mənə qınama.

KASSIUS. Niyə qınayım ki?! Mən də qorxuram. İnsanıq. Qorxu insana məxsusdur. Hələ üstəlik narahatıq da. Heç kimin xəyal belə edə bilmədiyi bir işə hazırlaşırıq. Sezar kimi bir adamın qətlini planlaşdırmaq asandır? *(Elə bil, öz ağzından çıxanlardan qorxmuşdur.)* Amandır, daha bu mövzuda danışmayaq. Deyirlər, yerin də qulağı var... İndi get, yubanma.

KASKA. Yaxşı, Kassius.

(İki senator, sanki, halallaşmış kimi qucaqlaşır. Kaska məktub torbasını alaraq, ağır addımlarla çölə çıxır.)

II

(Brutun evi)

Brut hazırlanmaqdadır. Geyimlərini səhmana salır. Qrimini yoxlayır. Masanın siyirməsindən bir maska çıxarır. Maskanın arxasında maskanı üzə taxmaq üçün iki tərəfindən vurulmuş bir rezin görünür. Üzünə tutur. Bu, gülümsəyən və heyranlıq, valeh olma ifadəsi verən maskadır. Bu maskanı ancaq Sezarla birlikdə olanda üzünə taxacaq. Sanki, bir eynək kimi başının üstündə yerləşdirir. Ayağa qalxaraq, guya boy göstərən güzgüdə özünə baxır. Görünüşünü bəyənib. Xoşbəxtliklə gülümsəyir. Sanki, öz görünüşündən doya bilmir. Eynilə Kassius və Kaska kimi.

BRUT. *(Tamaşaçılara)* Mən bu tamaşada senator Brutu oynayacağam. Çöldəki afişalarda tamaşanın adını görmüsünüz. Tamaşanın adı Brutla başlayır. "Brut və ya Yuli Sezarın qətli". Uzatmayım. Brut pyesin baş qəhrəmanıdır. Amma mən bu günə qədər bu teatrda həmişə köməkçi rolları ifa eləmişəm. Brut rolu mənim üçün qeyri adi deyə biləcəyim qədər böyük şansdır. Qucağıma qədər gələn bu şans qiyətləndirməliyəm. Ağıma dəli suallar gəlir. Yüzillərdir "Sən də mi Brut?" cümləsi səbəbi ilə bir xain olaraq qəbul edilən və məşhurlaşan Brut üçün bu rol təzədən doğuluş ola bilərmi? Brut cümhuriyyət senatorudur. Onun kimi altmışdan çox cümhuriyyətçi senator saymaq olar. Sezar? Bu qədər boşboğazlıq bəsdir. Səhnədə uğurlu Brut yaratmaq üçün əlimdən gələni edəcəyəm. Baxın görək. Axırda uğurlu olub-olmadığını siz qərar verəcəksiniz. *(Qapının ağzında Portianı görür. Brut danışanda, Portia hərəkətsiz qalacaq. Brut tamaşaçılara)* Bu gənc qadın mənim arvadım Portiadır. Kassiusun bacısını oynayacaq. Teatrımıza sırf bu

rol üçün gətirilib. Gördüyünüz kimi, heyranedicu bir məxluqdur. Bir madyan kimi ortalıqda fırlanır. Ehtirasla açılmış dodaqlarına diqqət! Elə bil, nələr edib, sizi havalara uçuracağıının müjdəsini verir. Gördüyüm gündən bu günə qədər məni dəli edir. Məncə, bu bazar da Portianı uzun müddət burda saxlamaz. Tamaşaya baxan kino rejissorlar, reklam menecerləri, xüsusən də prodüserlər necə də olsa, cürbəcür vədlərlər Portianı teatrımızdan aparacaqlar.

(İşıq otağına tərəf işığın dəyişməsini işarə verir. İşıq dramatik tamaşa – pyes vəziyyətinə keçir. Fırtına səsi azalıb. Yağış səsi də gah gəlir, gah gəlmir. Brut kürəyini çevirir. Portia arxadan gəlib, birdən Brutu qucaqlayır.)

BRUT. *(Qorxur)* Ah!

PORTİA. Romanın ən yaraşlıq senatoru... Brutum mənim... Sevimli ərim...

BRUT. Portia, ürəyim düşdü ki... Elə bildim, ıldırım düşdü. Bax, indi əməlli-başlı fırtına yavaşıyıb. Elə bil, yağış da kəsib. Küçədəki sular da çəkilib. Qulaq as! Göylərdən gələn qorxunc səs yerini sükuta verir.

PORTİA. Bu, insanı azdıran gecədir.

BRUT. Hə, fərqli gecə yaşayırdıq, əzizim...

PORTİA. Brut, təbiət coşanda, içəridə səni fikirləşmişəm. Dedim ki, nə yaxşı ki, bu adam mənim ərimdir. Kitab oxuyur, gözəl danışır, yazıb-pozur, hamıya hörmət edir. Heç kimi incidən deyil. Qüsursuz böyüdülmüş biridir. Məni dəlilər kimi sevir. Bircə qüsuru Romanı məndən çox sevməyidir.

(Gülüşürlər)

BRUT. Sən də eləsən, Portia. Sevgi və hörmətlə dolu insansan. Cəmiyyət içində necə danışacağını, nə danışdığını, necə geyinəcəyini, necə rəftar edəcəyini bilirsən. Dava dostum senator Kassiusun bacısı olmağın da işin bir müsbət tərəfidir. Qısaı, əskiksiz ailə tərbiyəsi almısan, canım.

PORTİA. Bilirsən ki, həmişə tərbiyəli deyiləm. *(Gülərək)* Yataqda da tərbiyəli olduğumu deyə bilərsən?

BRUT. O başqa...

PORTİA. Brut, sənin olmaq mənim xoşbəxt edir. Oyananda, utansam da... *(Təzədən Brutun arxasına keçir, saçlarını qoxlayır, onu arxadan qucaqlayır. Dodaqlarını boynunun arxasında gəzdirir.)* Bir həftədir saçlarını qoxlamırsan. Bədənim dodaqların üçün darıxıb.

BRUT. Lukius qapının qabağında deyil?

PORTİA. İndi Lukiusu fikirləşmə.

BRUT. Qonaqlarımın gələcəyini bilə-bilə, hara gedə bilər? Onu görməmişən?

PORTİA. Bağçada ağacların altında nə işə yığırdı.

BRUT. Mənsə ona demişdim ki, qapının qarşısından ayrılma. Bu gecə çox vacib iki qonağımın gələcəyini bilir.

PORTİA. Kimdir o iki vacib qonaq?

BRUT. İki senator. Böyük qardaşın Kassiusla Kaska...

PORTİA. Böyük qardaşımı iki aydır görmürəm. Amma mənim yanıma yox, sənin yanına gəlir. Onlarla senatda görüşdüyün kifayət deyil? İndi də evə gətirirsən? (*Qucaqlayaraq*) Dediyim öldürücü son qiymətləndirməmi niyə eşitməməzliyə vurursan?

BRUT. Sadəcə olaraq, prioritetimi göstərdim. Hamımız üçün vacib bir gecə olacaq.

PORTİA. Mənim üçün darıxmamısan?

BRUT. Bu, nə sualdır? Məgər, səni necə sevdiyimi bilmirsən?!

PORTİA. Sevən adam arvadı ilə sevişməyə bir həftə fasilə verər? Xalam deyirdi ki, "bir qadın ərinin hər şeyi olmalıdır. Ailə həyatının problemsiz davam eləməsi buna bağlıdır". Artıq özün başa düş. Sənin üçün çox darıxmışam.

BRUT. Narahatlıqlar beynimizdəki cinsi arzu ilə bağlı coşğunluğu yox edir. Buna görə də cinsi zəiflik qabağa çıxır. Axır vaxtlarda məndə gördüyün budur.

PORTİA. Amma məndə sənə qarşı heç vaxt istəksizlik olmayıb. Əksinə, çoxalır.

BRUT. Olmadı? Doğrudan deyirsən?

PORTİA. Yox, olmadı.

BRUT. Bəlkə də, olub, amma mən hiss eləməmişəm. Çünki dişilər qadın olmağın struktur üstünlüyünü yaşayır. Yalandan istəyirlərmiş kimi görünə bilirlər. Hətta kişilərini aldada da bilirlər.

PORTİA. (*Qucaqlayaraq*) Qətiyyənlə sənə qarşı bu cür hiyləyə əl atmamışam, Brut.

BRUT. (*Uzaqlaşmağa çalışır*) Lukius hər dəqiqə girə bilər.

PORTİA. Öz evimizdə məni qorxutma. İçəriyə, otağımıza keçək. Dayanma, gəl.

BRUT. (*Mane olur*) Dedim axı, qonaqlar gələcək.

PORTİA. Gəl dedim...

BRUT. (*Normal işıq. Tamaşaçılara*) Ac olduğun halda, toxu oynamaq nə çətin imiş... Ağzından lavalalar yayan Yanardağı izləmək... (*Gülərək*) Deyəsən, adi həyatda da Şekspirin qəhrəmanları kimi danışmağa öyrəşmişəm... (*Təzadən dramatik işıq*)

PORTİA. Brut, mən sənin arvadınam.

BRUT. (*Əllərindən tutur*) Portia, vacib işlər ərəfəsindəyik. Məni lazım olduğundan çox danışdırma. Sənin bilməməli olduğun hallar yaşayırıq. Senatorlar ayaq üstədir.

PORTİA. İndi mənə heç nə maraqlı deyil, sevgilim. Bircə şey xaric... Məndən niyə uzaqlaşmısan?

BRUT. İşimizdə sıxlıq var.

PORTİA. (*Qəzəblə*) Bu sıxlıq hər gündür? Bir həftədir elə vacib şeylər olur? (*Təhqiramiz*) Otağımıza məndən sonra gəlirsən. Mənə toxunmağa qorxub, yatağımızda uzanırsan. Sonra dayanmadan çarpayıda fırlanırsan. Bir müddət sonra da otağımızdan səssizcə çıxırsan, səhərə qədər də buralarda oturub mürgüləyirsən. Brut, sən məndən nələrsə gizlədirsən?

BRUT. Bu cür suallar adamı narahat edir.

PORTİA. Bu, nə deməkdir? Mən sənə arvadınamsa, hər şeyi bilmək mənə haqqımdır.

BRUT. Artıq bu söhbəti bağlayaq.

PORTİA. Bağlayaq, hə?! Məndən nə gizlədirsən?

BRUT. (*Səsini qaldırır*) Sus!

PORTİA. (*Hirslənərək uzaqlaşır. Dayanır və Brutun gözlərinin içinə baxaraq*)
Yoxsa, həyatında başqa qadın var?

BRUT. Sən nə danışırsan?!

PORTİA. Özünü bilməməzliyə vurma. Sualıma cavab ver! Deyirəm, həyatında başqa qadın var?

BRUT. (*Fikirləşir*) Romada səndən daha gözəl və dişi kimsə var? De də. Varsa, ancaq onda sənin bu cür sual vermək haqqın olar.

PORTİA. (*Mülayimliklə*) Deyə bilmərəm ki, cavabın xoşuma gəlmədi. Brut, qadın ruhundan anlayışın var. Səni buna görə seçdiyimi də bilirsən.

BRUT. Onda məndən elə şeylər soruşma.

PORTİA. Xalam həmişə deyirdi ki, "Portia, sən cəlbedici, cazibədar qadınsan. Bu boyda Romada sənin tayın-bərabərin yoxdur. Ərim Brut da sənə tapınırmış kimi səni sevir. Amma bunu heç vaxt yadımdan çıxartma ki, qonşuya qonşunun toyuğu həmişə qaz görünür.

BRUT. Portia, bu misalla nə demək istəyirsən?

PORTİA. Yaxşı bax ətrafına. Öz xanımı ilə müqayisə olunması mümkün olmayan qadınlarla gününü keçirməyə çalışan onlarla kişi görəcəksən. Yəni ki, heç bir kişiye güvənmək olmaz. Çünki xəyanət eləmək kişilərin qanıdadır.

*(Elə də qabarıq olmayan incə münasibətlə Lukius qapıdan içəri girir.
Əlində bir səbət var.)*

BRUT. (*Ələ salır*) Lukius, yenə meyvə yığmısan?

LUKİUS. (*Zarafata qoşulur*) Bəli, cənab. Elə bil, fərqli yerlərə dəqiqliklə səpələnmişdi. Fırtınaya və yağışa rəğmən bir-ikisi xaric, qalanları islanmayıblar. Buna görə də yığmaq çətin oldu. Düzgün saymışamsa, iyirmi iki dənədir... Axırını bir həftədə gələnləri bir kitaba yığsaq, ortalığa əməlli-başlı, irihəcmli bir əsər çıxar. (*Masanın üstünə qoyur. Çıxanda*)

BRUT. Dayan! Gözlə. Sənə sözüm var.

LUKİUS. Yaxşı, cənab. (*Gedib qapının yanında dayanır*)

BRUT. (*Sakitcə*) Portia, mənə haqsızlıq eləmə. Qonaqlarım gedəndən sonra, bunlar haqda uzun-uzun danışarıq. Onsuz da onlarla söhbətim çox uzanmayacaq. (*Elə bil, qulağına pıçıldayır*) İkimiz üçün də bu gecə uzun olacaq...

PORTİA. (*Elə bil, sakitləşib*) Yaxşı, sevgilim. Gəlişini gözləyəcəyəm. Axırını dəfə bir şey demək istəyirəm, əsəbləşmə. Hərdən sənsiz qalacağammış kimi narahat oluram. Buna görə də axmaq-axmaq qısqanclıq edirəm. Fikirləşmək belə, qorxuludur. Brut, sənə bir şey olsa, mən yaşaya bilmərəm.

BRUT. Hələlik heç bir şey yoxdur. Amma hamı üçün ölüm dəyişilməz həqiqətdir. Ən yaxşısı, hamımızın "öləcəyik" həqiqətini indidən qəbul edib, həyatımızı davam eləməkdir. Həmin hallarda da bu münasibət kədərimizi ovundurur.

PORTİA. Mənim eləyə biləcəyim nə isə var?

BRUT. Yox, sevgilim. Onsuz da qonaqları şəraba və meyvəyə qonaq edəcəyik. Bilirsən ki, bunu da ən yaxşı Lukius edir.

LUKIUS. Hər şeyi hazırlamışam, cənab. Şərab iyirmi illikdir. Xüsusən saxlatmışdınız. Kuboklar da par-par parıldayır. Qoz-fındıq imisti, meyvələr də budağından təzə dərilib. Utanmayacaqsınız.

BRUT. Minnətdaram, Lukius.

PORTİA. Sənə uğurlar, sevgilim. Qardaşıma salamlarımı çatdır. Bir az da bizə vaxt ayırsın. Necə olsa, dövlət işləri qaçmır.

BRUT. Deyərəm.

PORTİA. (*Çıxanda, Lukiusa tərəf çevrilir*) Nəsə istəsən, məni çağırarsan, Lukius.

LUKIUS. Baş üstə, xanımım.

(*Portia gedir.*)

BRUT. (*Səbətdən bir məktub götürüb, Lukiusa verir.*) Lukius, bunu oxu görüm... Yavaş-yavaş... Tələsmədən...

LUKIUS. (*Məktubu götürür. Oxuyur*) “Hörmətli senatorum Brut! Sizə bu sətirləri ürəyimdən gələn kimi, bütün səmimiyyətimlə yazıram. Bilirəm ki, məni başa düşəcəksiniz. Çünki siz ağıllı və uzaqgörən adamsınız. Xalqınızın, xüsusilə, kasıb və orta təbəqəyə məxsus şəxslərin xoşbəxtliyi üçün canla-başla səy göstərdiyinizi, heç kimin haqqının yeyilməməsi üçün mübarizə apardığınızı məmnuniyyətlə izləyirəm. Məni soruşsanız, mən adi ticarətçiyəm. Problemlərimizin aradan qaldırılması üçün mal sahiblərinin yox, bizim yanımızda olub, alovlu çıxışlarınızla həmişə bizim üçün çalışdığınızı bilirəm. Cümhuriyyətin dəyərlərini tələbkərlilik və həssaslıqla qoruyub, inkişaf etdirməyə çalışmağınız da sizə olan sədaqətimizi bir az da artırır. Bizim üçün artıq daha da irəlidə xidmət göstərməyiniz ticarətçilərin ümumi arzusudur. Xahiş edirik, irəliyə çıxın. Sizin həmişə arxanızda olacağımızı deyərək, sətirlərimi yekunlaşdırıram. Yumruğunuzu bizim üçün masaya vurmağınız arzusuyla sizə dərin hörmətimi bildirirəm, cənab. Xoşluqla qalın, bizimlə olun. İmza: bir vətəndaş”.

BRUT. Lukius, növbəti məktubu oxu.

LUKIUS. Baş üstə, cənab. (*Növbəti məktubu alır və oxumağa başlayır*) Dəyərli Mark Brut... Keçmişdə baş verən bir kədərli hadisəni təzədən yada salmaqdan pərişan olacağımı bildirərək, sətirlərimə başlayıram. Hörmətli Brut! Dünyalar gözəli ananızla dəyərli atanızın keçmişdə dillərdə dastan olan bir ailə həyatı yaşadıklarını xatırlayırsınız. Romada barmaqla göstərilən ailəyə sahib xoşbəxtliyin sinvolu olan bir ailə idiniz. Ta ki, Sezar təzə səfərdən qayıdana və əldə olunan zəfəri qeyd eləmək üçün şəhərin öndə olanlarından bəzilərinə verəcəyi bir qonaqlığa dəvət alana qədər... Gələn bir ovuc insanın arasında atanız da var idi. Məclis səhərə qədər davam etdi. Bu müddət ərzində Sezar əldə olunan qələbəni ağız dolusu ilə detallarla danışır, qədəhlər davamlı olaraq, Sezarın uğurunu qeyd eləmək üçün qalxırdı. Bu ziyafət səhərə yaxın qurtardı. Bəzi qonaqlar orda qaldı,

bəziləri də evlərinə getməyə başladılar. Atanız evə gələndə, siz və ananız onu qapıda qarşıladınız. Atanız sərxoş idi və dayanmadan “Sezar böyük adamdır, qüdrətli əsgərdir. Nə qədər ki, o var, heç kim Romaya əyri gözlə baxa bilməz” deyə sözləri ağızında oynadırdı. Onu ananla birlikdə təxminən sürüyə-sürüyə otağına çıxartdınız. Əynindəkiləri çıxarıb, çarpayıya uzanmasına kömək elədiniz. Qırıq-qırıq, xaotik nəfəs alırdı. Dəyərli Brut, sən də gedib öz çarpayında uzandın. Elə yuxuya gedirdiniz ki, ananızın səssizliyi dağdan qışqırığını eşitdiniz. Yuxarıya qaçdınız. Ananız hayqıraraq, atanızın öldüyünü deyirdi... (*Susur*)

BRUT. Nə oldu? Niyə susdun, Lukius? Bunlar bildiyimiz şeylərdir. Davam elə.

LUKIUS. Səhəri gün Sezar evinizə qədər gəlib sizə və ananıza baş sağlığı verdi. Atanızın cənazəsi adət-ənənəyə uyğun götürüldü. Amma Sezar sizə gəlməyə davam edirdi. Bir müddət keçəndən sonra da ananız Sezarla birlikdə yaşamağa başladı. Bunu yazmaq məcburiyyətindəyəm, əziz Brut, məni başa düşməlisiniz. Onsuz da siz də bilirsiniz. Ananız Sezarın qanunsuz yaşadığı sevgilisi olmuşdu. Bundan əvvəlki onlarla qadın kimi... Amma bu münasibət çox çəkmədi. Qəddar Sezar ananızı da tək-tənha qoyub, başqa qadınlarda yeni ləzzətlər axtarmağa başladı... (*Oxumağı saxlayır*)

BRUT. Davam elə... Məktubu axıra kimi oxu, Lukius.

LUKIUS. Dəyərli senatorum. Bildiyiniz bu hekayəni təzədən yazaraq, sizə xatırlatmaq məcburiyyətində qaldığım üçün məni bağışlayın. Amma bu günə qədər nəzərdən qaçırılan bəzi halları sizə bildirmək istəyirəm. Atanızın ölüm səbəbinə həkimlər “zəhərlənmə” dedilər. Guya yeməkdən zəhərlənib. Dəyərli Brut, sizdən soruşuram, bu, əgər yemək zəhərlənməsidirsə, niyə ancaq atanız öldü? O gecə bir çox qonaq həmin yeməklərdən yemədi? Hamı kimi sizə də məlumdur ki, Sezar gözəl qadınlara qarşı düşkündür. Atanız ölməmişdən əvvəl də Sezarın ananızı bəyənməsi hamıya məlum idi. Bu vəziyyətdə təsəlli vermək bəhanəsi ilə tez-tez evinizə gəlib, böyük bir mənəvi sarsıntı keçirən ananızı aldatmağına necə baxırsınız? Dəyərli Brut, bunu da qəti yadınızdan çıxartmayın ki, Sezar ələ keçirmək istədiyi hər şey üçün bütün şərtləri əvvəlcədən hazırlayan bir beyin quruluşuna sahibdir. İstədim ki, biləsiniz. Hörmətli Brut, istədim ki, sevgi və hörmətimi qəbul edəsiniz... İmza: Romalı bir dost...

(*Bir müddət sükut...*)

LUKIUS. Cənab, növbəti məktuba keçim?

BRUT. Özüm baxaram, Lukius. Təşəkkür edirəm. Qapının qabağından uzaqlaşma.

(*Lukius səssizcə çölə çıxır. Brut çəşqındır. Normal işığa keçid alınır.*)

BRUT. (*Tamaşaçılara*) İndi bu nədir? Hərçənd, dəqiq şeylər demir, amma fikirləşmək tələb edən suallar verir. Hamletləşməyin mənası yoxdur. Dünyanın ən böyük dramaturqu Şekspir “Yuli Sezar”ı yazanda, bu həqiqətə fikir verməmiş ola bilərmi? Ya da bu qəribə vəziyyəti indilik görməməzliyə vurub, bir il sonra

yazmağa başlayacaq “Hamlet” üçün ilham mənbəyi kimi istifadə elədi?

(Səhnə qaranlıqlaşır. İşıqlanır. Brut məktubları oxuyur. Narahatdır. Lukius qapıda gözləyir. Brutun anası Servilius gəlir.)

SERVİLİUS. *(Hələ də gözəl, etibarlı, cəzb edicidir)* Axşamın xeyir, Lukius.

LUKİUS. *(Hörmətlə ayağa qalxır)* Axşamınız xeyir, xanım.

SERVİLİUS. Oğlum evdədir?

LUKİUS. Bəli, xanım, buyurun.

SERVİLİUS. Yox. İçəri gir, mənim gəldiyimi bildir. Məşğul deyilsə, yanına girərəm. Olmasa, münasib olana qədər Portianın yanına gedərəm.

LUKİUS. Oldu, xanım. *(İçəri girir)* Cənab...

BRUT. *(Ayağa qalxanda)* Gəldilər?

LUKİUS. Yox, cənab. Ananız Servilius xanım gəlib.

BRUT. Anam?

LUKİUS. Dedi ki, münasib deyilsə, Portianın yanında keçərəm.

BRUT. *(Lukiusu gözləməyib, qapını açır)* Anacan, gəl... *(Anasını öpür)* Xoş gəldin.

SERVİLİUS. Axşamın xeyir, Brut.

LUKİUS. Nəsə istəyirsinizmi, xanım?

SERVİLİUS. Yox, təşəkkür edirəm.

BRUT. Qonaqlarımız gəlsə, xəbər verərsən. Anam özgə deyil.

LUKİUS. Yaxşı, cənab. *(Gedir)*

SERVİLİUS. Qonaqların kimdir, Brut?

BRUT. İki senator.

SERVİLİUS. Bilmək istədim. Adlarını deyə bilərsən?

BRUT. Kassiusla Kaska...

SERVİLİUS. Hə, Kassius... Qayının. Sezarın ondan heç xoşu gəlməzdi. Deyirdi ki, riyakar və etibarsız adamdır. Kassius həmişə Sezarı qısqanırdı. Elə bilir ki, haqqı yeyilir. Onlar ikisi də eynidir. Amma Sezar qabağa düşdü. Kaska haqqında da eşitmişəm. Deyəsən, alovlu bir cümhuriyyət senatorudur.

BRUT. Ana, Kassius ağıllıdır.

SERVİLİUS. Demədim ki, axmaqdır. Hardasa, gecənin yarısı olacaq. Bu saatda burda nə işi var?

BRUT. Bax, sən də gəlmisən, ana.

SERVİLİUS. Bura mənim oğlumun evidir. Həmişə, hər saat – nə vaxt istəsəm, gələ bilərəm. Yoxsa, elə deyil?

BRUT. Ana, buna şübhən var? Biz istədik ki, həmişə burda qalasan, amma sən istəmədin. Səninlə eyni evdə yaşamağı həmişə istəmişəm.

SERVİLİUS. Düzgün olmazdı. Bir evdə iki hökmran - əmr verən olmamalıdır. Məncə də düzgünü ayrı evlərdə yaşamaqdır. Sualıma cavab vermədin.

BRUT. Sabah keçiriləcək səsvermə haqqında danışacağıq. Neyləməyimiz lazım olduğunu müzakirə edəcəyik.

SERVİLİUS. Gecənin bu vaxtında?

BRUT. Ana, həlledici insanların hərdənbir öz aralarında yığılıb, lazimi araşdırma aparmalarından daha təbii nə ola bilər? Bu cür yığıncaqlar bir çox insanın səhvə yol verməsinin qarşısını almazmı? Xeyir ola, ana?! Açıq, səni yollara salan, mənim yanıma gətirən səbəbin də nə olduğunu bilmək istədim. Özü də fırtınanın və yağışın hər yeri alt-üst elədiyi bir gecədə...

SERVİLİUS. Bayırdakı havanın tərsliyi keçib, Brut. Bir də ki, hava düzəlməsə də gələrdim. Axır bir həftədə qərribə yuxular görürəm. Necə dəfə gəlmək istədim, amma alınmadı. Bu gün günortadan sonra yatıb qalmışam. Göy gurultusunun, fırtınanın səsinə oyandım. Yaxşı ki, oyanmışam. İpə-sapa yatmayan kabuslar səbəbindən yataqdan qan-tər içində qalxdım. Aranın bir az sakitləşməsinə gözləyib, sənin yanına gəldim. Bir az da atanın kəskin xəbərdarlığına görə.

BRUT. Atam? Nə xəbərdarlıq? Sən nə danışırısan, ana?

SERVİLİUS. Gecələr yata bilmirsən. Qarabasmalar görürsən.

BRUT. Bunlar hardan ağına gəlib?

SERVİLİUS. Bu gün atan mütəmadi olaraq, “Bruta xəbərdarlıq elə, səhv işlərə qoşulmasın” deyirdi. Portia da həmin görüşdədir.

BRUT. (*Təəccüblə*) Ana, Portianı harda görmüsən?

SERVİLİUS. Atanın yanında idi. Qapqara geyinmişdi. Mənə deyirdi ki, “dul qalmaq istəmirəm”. Mənə elə gəlir ki, Portia da sənin üçün narahatdır.

BRUT. (*Gülümsəyir*) Hə, narahatdır. Elə bilir ki, həyatımda başqa bir qadın var. Axır vaxtlar ona vaxt ayıra bilmirəm. Yəni Portia da ona vaxt ayıra bilməməyimi başqa bir qadınla münasibətdə olmağımla əlaqələndirir. Bu cür səhv başa düşmələr məni pərişan edir.

SERVİLİUS. Heç nəyi məndən gizlətmə. Oğlum, bilirəm ki, Sezardan xoşun gəlmir, hətta ona nifrət edirsən. Onun məni tək-tənha qoyub getməyini qətiyyənlə bağışlamamısan, bağışlamayacaqsan da. Bunu başa düşürəm. Amma səhv bir iş görsən, Sezar səni bağışlamaz. Səni ona qarşı çıxanların arasında görməməlidir. Deyə bilmirəm ki, ona nifrət eləmə. Amma diqqətli ol. Sezarı mənim qədər heç kim tanıya bilməz. Qəddardır.

BRUT. Bax, ana. Rahat ol. Sezar mənə güvənir. Çünki bilmir ki, ona nifrət edirəm, əksinə, elə bilir ki, ona qarşı hörmətim, sevgim var. Heç bir siyasi gözləntim olmadığını da bilir. Təkcə o yox, bir çox insanlar da elə bilirlər ki, Sezara qarşı rəğbətlə hissim var. Çünki nifrətimi ürəyimə basdırmışam. Aydınır? (*Məktublarnın içindən atası ilə bağlı olanı seçir*) Ana, bu məktuba nəzər yetir.

SERVİLİUS. (*Məktubu sürətlə oxuyur*) Bunu kim, nə məqsədlə yaza bilər?

BRUT. Bəs, sənə?

SERVİLİUS. Gün kimi aydındır ki, Sezara nifrət eləməyini istəyən bir adamın qələminin məhsuludur. Açıq-aydın bəllidir ki, səni kimsə qızıqdırır. Brut, bax, onsuz da atan axır vaxtlarda xəstə idi. Bir az gəzən kimi, tənqəfəs olurdu. Pülləkənlə çıxı bilmirdi. Bir balaca yorulan kimi, həmişə deyirdi ki, sinəsində bir ağrı dolur. Bunlar yadıncadır? Yemək vaxtı yanında mən də olmadığımı görə, əlini tutub, yanında yeməyinə mane olacaq heç kim yox idi. O gecə həm həddindən artıq

yemişdi, həm də həddindən artıq içmişdi. Və gecə də onu itirdik. Günahkar axtarma. Hə, Sezarın, bütün gözəl qadınlar kimi məndən də xoşu gəlirdi. Hələ atan sağ ikən də bunu mənə açıq-aşkar demişdi. Mən atana dəli kimi aşiq idim. Elə münasibət göstərdim ki, guya onu başa düşürəm. Atanı vaxtsız itirməyim mənə pərişan eləmişdi. Sanki, qol-qanadım qırılmışdı. Sezar mənə diqqət göstərdi. Üstəlik, Sezar güclü adamdır. Bunu bilirsən. “Yox” deyə bilmədim. Bir müddət münasibətimiz gözəl davam elədi. Amma yenə də onunla tam uyğunlaşa bilmirdim. Atanın ölümünü heç cürə qəbul edə bilmirdim. Sezar bunu başa düşməkdə gecikmədi. Artıq bu dünyada olmasa da bir kişi üçün darıxmaq Sezarın qəbul edəcəyi bir vəziyyət deyildi. O, ikinci olmağı qəbul edə biləcək biri deyil. Bir müddət sonra da mənə atdı. Brut, bu söhbəti açmayaq. Amma işin əsl məktubda yazılanlar kimi deyil. Danışdım ki, biləsən. Qorxuram ki, sən Sezara qarşı nə isə bir hərəkət edəsən. Mənim bura gəlməyimin səbəbi də elə budur. Ürəyimə damıb...

BRUT. Bundan necə əmin ola bilərsən, ana?! Falçısan, yoxsa, kahin?

SERVİLİUS. *(Normal işığa keçid alır. Tamaşaçılara)* Yazıçılar qəribə adamlardır. Əsərlərində, adətən, öz şəxsi təcrübə və şahidliklərini obrazlarına yükləyirlər. Cücənoğlu da bir personaj kimi mənə yaradanda, öz yaşadığı bir hadisəni mənə yüklədi. Hadisə eynilə belə idi. Yazıçımız işsiz idi və pulsuz qalmışdı. Şəhərdən kənardə təhsil alan qızına pul göndərməli idi. Çarpayıda səhərə qədər eşələnmişdi. Başqa bir şəhərdə yaşayan anası sabahsı gün səhər ona pul göndərmişdi, bunu da telefonla ona bildirmişdi. Yazıçı “pulsuz qaldığımı hardan bilirsən” deyər soruşanda, anası: “Səhərə qədər çarpayıda qurdalanmışam. Oğlum, analar hiss eləyirlər” demişdi.

BRUT. *(Təzədən dramatik işıq tərtibatına keçid olur.)* Ana, bir sual verdim, cavab vermədin. Necə əmin ola bilərsən ki, mən nəşə sıxıntı keçirirəm?

SERVİLİUS. Analər hiss edir, oğlum.

BRUT. Ana, ürəyini buz kimi saxla. Özümü təhlükəyə atacaq heç bir hərəkət etmərəm.

SERVİLİUS. Brut, Sezar güclüdür. Arxasında ona tabe olan güclü ordu da var. Həmişə qələbələrlə dolu keçmiş var. Vəkil olduğu vaxtlarda qeyri-qanunilik, rüşvətxorluqla məşğul olan dövlət məmurlarına qarşı necə amansız bir savaşı apardığını, görəsən, bilməyən var? Cəzalandırılan insanların bağışlanmasına da qətiyyənlə icazə verməyib. Quruluşu yerindən oynadan, silkələyən ən kiçik bir hərəkəti də qətiyyənlə xoş qarşılamayıb. Qalyanı fəth edərək, Roma torpaqlarını Atlantik okeana qədər böyüdən o olmadımı? Bəs, Briyanıyanın romalılar tərəfindən ilk işğalını kim həyata keçirdi? Qürurlu görkəmi səni çaşdırmasın. Belə bir keçmiş olan bir insan üçün bu qədər özünü bəyənmə hələ azdır. Onunla yaxşı rəftar elə və mənə pərişan edəcək heç bir şey eləmə. Aydınır?

BRUT. Səni başa düşürəm, ana. *(Əməl etməyəcəksə də)* Xəbərdarlığın üçün təşəkkür edirəm. Bu gecə bizdə qalarsan?

SERVİLİUS. Öz çarpayından başqa, heç yerdə yata bilmirəm. Onsuz da neçə gündür ki, yorğunam, yuxusuzam. Səni xəbərdar edib, rahatladım. Artıq getməli –

yəm.

BRUT. Portia ilə görüşməyəcəksən?

SERVİLİUS. Küçələr bir az da səssizləşməmiş evimə çatmalıyam. Ən qısa vaxtda yenə də gələm. (*Brutu öpür*) Portiaya da salamlarımı çatdır. Hələlik, gecən xeyrə qalsın, əzizim.

BRUT. Gülə-gülə, ana.

SERVİLİUS. Oğlum, dediklərimi unutma...

BRUT. Unutmaram, ana.

(Servilius çıxır. Brut anasını yola salır. Səhnə qaranlıqlaşır. Sonra işıqlanır.)

BRUT. (*Tamaşaçılara*) Tamaşanın gedişini durğunlaşdırmamaq lazımdır. (*Kulisə tərəf səslənir.*) Artıq Kassiusla Kaska gəlsin.

(Dramatik işıq yanır. Kassius və Kaska gəlir.)

LUKIUS. Xoş gəldiniz.

KASSİUS. Xoş gördük.

LUKIUS. (*Qapını açır*) Cənab, gəldilər.

BRUT. Buyurun, dostlar. Xoş gəldiniz.

KASSİUS. Xoş gördük, Brut.

KASKA. Xoş gördük.

KASSİUS. Bilə-bilə gecikdik, Brut. Heç kimin küçədə olmamasından istifadə elədik.

BRUT. Yaxşı eləmisiniz. Sizə necə rahatdır, elə əyləşin. Zirzəmidə iyirmi illik şərabım var idi. Atamdan qalan. Ən yaxın qonaqlarımı qonaq etmək üçün illərdir gözlətmişəm. Sizə qismət imiş.

KASSİUS. Şərab gərginliyi aradan qaldırır.

KASKA. Sərxoş eləməsə də yaxşı sakitləşdiricidir.

BRUT. Kassius, yadımdan çıxmamış deyim ki, Portiyanın salamları var. Deyir ki, dövlət işlərindən bir az ayrılıb, bizi də görsün.

KASSİUS. Açıqı, haqsız deyil. Bu işi yola verək, yığışarıq. Həm elədiklərimizi qeyd edərək, həm də bir-birimizi görərək.

BRUT. Artıq məcburiyyətə çevrilib. Yoxsa, qadınların sızıltılarından canımız qurtarmayacaq. (*Lukiusa*) Hə, övladım, hünərini göstər görək.

LUKIUS. Baş üstə, cənab. (*Gedir*)

BRUT. Bilmirəm ki, söhbətə hardan başlayım.

KASSİUS. Tələsmirik. Hələ içkilərimizdən bir-iki udum alağ.

KASKA. Heç kimin mane ola bilməyəcəyi bir yer hazırlayaq.

KASSİUS. Söhbətlərimiz kəsilməməlidir. Çünki həyatımızın ən vacib qərarını verəcəyik. Ən pis hal qeyri-sabitlikdir. Tək ayaq üstündə qalmağımız da bunun nəticəsidir.

BRUT. Aydın oldu, dostlar.

(Lukius əlində böyük bir məcmeyi ilə gəlir. Gətirdiklərini masanın üstünə qoyur. Böyük şərab şüşəsinin qapağını çətinliklə açır. Özü üçün gətirdiyi qədəhə birinci şərab süzür. Yavaş-yavaş içir.)

LUKIUS. Ağızınıza layiqdir, cənab.

BRUT. Təşəkkür edirəm, Lukius.

(Lukius digər boşqabları və qədəhləri də doldurub, sahiblərinə vermək istəyir.)

BRUT. *(Mane olur)* Daha sən gedə bilərsən.

LUKIUS. Baş üstə. Qapını açıb çağırmağınız kifayətdir, cənab.

(Lukius özü üçün gətirdiyi qədəhi də götürüb, hörmətlə çıxır. Qapını örtür. Brut ayağa qalxıb, əvvəlcə, qonaqların meyvə boşqablarını və çərəz piyalələrini qarşılarına qoyur. Sonra da özünə qulluq edir. Daha sonra da qədəhləri uzadır. Bundan sonra şərab götürmək istəyən, özü durub, bu işi görəcəkdir. Rejissor bunların tamamilə, son dərəcə sərxoş olmalarının qarşısını alacaq tərbir görməlidir. Çünki bu üçlük səhəri gün üçün ciddi bir işə hazırlanırlar.)

BRUT. Dəyərli dostlarım, bir də xoş gəlmisiniz!

(Digərləri də ayağa qalxıblar.)

KASSIUS. Xoş gördük, əziz Brut!

KASKA. Xoş gördük!

BRUT. Şərəfinizə!

KASSIUS. Şərəfinə, dostum!

KASKA. Şərəfinə!

(Hamısı yerlərində əyləşir.)

KASSIUS. Əgər desəm ki, bu qədər gözəl şərab içməmişəm, Brut, elə fikirləşmə ki, şişirdirəm.

KASKA. Kassius, mənim də yerimə danışdı. Həqiqətən də möhtəşəm dadı var.

BRUT. Nuş olsun, dostlar!

KASKA. Brut, icazə versən, şahid olduğum bir vəziyyəti danışmaq istəyirəm.

BRUT. Buyurun, senator Kaska.

KASKA. İki gün əvvəl Bazarın qarşısından keçirdim. Bildiyini kimi, orda qəhvəxana var. Mart ayı olmasına baxmayaraq, günəşin şəfəqlərini görəndə yeddisekkiz nəfərlik bir qrup qəhvəxananın qarşısındakı stullarda oturub, odlu-alovlu danışdılar. Düz arxalarındakı masada da mən oturdum. İstər-istəməz danışdıqlarını eşidirdim. Dəyərli qardaşım, sizdən danışdılar. Sözü qıyası, deyirdilər ki, “Brut mükəmməl bir insandır”. Üstəlik, əvvəl görmədiyim insanlar

idi və mənim də orda olmağımın fərqində deyildilər.

BRUT. Təşəkkür edirəm. Şübhəsiz ki, belə şeyləri eşitmək sevindirici haldır. Bir çox insanlardan məktublar da alıram. Xüsusilə, son bir həftədən gələn məktublارın sayı, mən bilən, iki yüzü keçib... Bircə bu gün iyirmi iki məktub... Səhv etmərsənə...

(Kassiusla Kaska bir-birinə baxırlar.)

KASSIUS. Brut, sənın xalq tərəfindən sevildiyi görünərdən biri də mənəm. Dostum, özünlə nə qədər fəxr eləsən, yenə də azdır.

BRUT. *(Gülümsəyir)* Bu gün bağçamıza atılan məktublar, görəsən, kimdəndir? Mədhıyyə (tərif) ilə dolu sətirləri yazanlar kimlərdir? İmza, bir vətəndaş... İmza, Romalı bir vətəndaş... İmza, xalqdan biri... İmza, sənətkarlardan biri... Diqqət elədiniz? Heç kim adını çəkməyib. Sizcə, bu, qərribə deyil?

KASSIUS. *(Şübhələnir)* Başa düşmədim.

BRUT. Başa düşülməyəcək bir şey yoxdur. Dostlar, xalqı çox da ciddiyyə almayın. Bu xalq dediyiniz izdiham guya heyran olduqları şəxsə yazdıqları məktubda belə, adlarını yaza bilməyəcək qədər qorxaqdır. Kim yuxarıdadırsa, onun tərəfindədirlər. Ya da elə görünürlər. Daha da pisi odur ki, qazancları varsa, haqsızlıqlara qarşı da səslərini çıxartmazlar.

KASSIUS. Yəni deyirsən, soruşmazlar?

BRUT. Bu mümkündür? İşlərindən, güclərindən olmaq ən böyük narahatlıqlarıdır. Bu narahatlıq da onların hərəkətsiz qalmalarını təmin eləmir?

KASKA. Yəni deyirsən ki, xalq hərəkətsiz bir izdihamdır.

BRUT. Yox, canım. Bəzən çox hərəkətlidirlər. Məsələn, üç qəpiklik qazanc üçün saysız-hesabsız mayallaq aşmağı yaxşı bacarırlar. Qarşılarındakı maneənin aradan qalxması üçün yaltaqlıqda yeni üsullar tapanda da xeyli cəlddirlər. Fəlsəfələri də qərribədir. Əldəki bir quş, həmişə budaqdakı iki quşdan yaxşıdır. Yəni həyatlarını riskə atmayıb, əllərində olanla kifayətlənirlər. Bir sözlə, bu hiyləgər, qorxaq və cahil qisminin sevgisi məni zərrə qədər də maraqlandırmır.

KASSIUS. Amma onlardan başqaları da var. Həyatlarını riskə atanlar, yəni hər mərhələdə mübarizəni seçənlər. Yoxsa, səhv edirəm?

BRUT. Şübhəsiz ki, var. Ancaq onlar həmişə bir ovuc azlıqdır. Necə də olsa, vuruşan, mübarizə aparın bu azlıq qələbə əldə eləsə, xalq dediyimiz quru güruh da yerini təzədən müəyyənləşdirərək, onlar tərəfə keçər. Dostlar, biz işimizdə olaq. Bunları sonra müzakirə edərik. Sabah həm bizim üçün, həm də Roma üçün vacib gün olacaq. Səsvərmə keçiriləcək və Sezar ölənə qədər tək adam olacaq. Biz cümhuriyyətçilər neyləyəcəyik? Neyləməliyik? Kassius, bu mövzuda hazırladığınız bir iş, bir hazırlıq varmı?

KASSIUS. Bəli, var.

BRUT. Bəs, bu irəliləmələrdən mənim niyə xəbərim yoxdur?

KASSIUS. Brut, bu vəziyyətdə onsuz da hər şeyi açıq-aşkar danışmağa məcburuq. Sezarın səndən xoşu gəlməyi digər dostları təmkinli rəftar eləməyə məcbur elədi.

Bizsə, hamımız sənin bizimlə birlikdə hərəkət eləməyinin tərəfdarıyıq.

BRUT. Hamınız dediyiniz kimlərdir?

KASSIUS. Qardaşım, dəqiqləşən sayımız altmış üç cümhuriyyət senatorudur. Bir də bizim kimi fikirləşən bir senator da var. Amma qoca və xəstədir. Ancaq düşüncəsi ilə yanımızda olacaq.

BRUT. Bu, yaxşı saydır. Necə yola gəldilər?

KASSIUS. Bilirsən ki, bir senatın heyəti Sezara verilən yeni fəxri ünvanları bildirmək üçün onu Venera Məbəbində ziyarət etmişdi. Sezar neylədi? Gələn heyəti ayaq üstə qarşılamaq əvəzinə oturaraq, qəbul etdi. Bu vəziyyət dostlarımız arasında böyük narazılığa səbəb oldu. "Bu adam qürurlu və təkəbbürlüdür. Hələ rəhbər seçilsə, görəsən, bizimlə necə rəftar edər?" deyilməsinə səbəb oldu. Sayın bu qədər çox olmağı da bu narazılıqdan qaynaqlanır.

BRUT. Narazılıq bildirmələri kifayətdir? Belə istəyirsiniz deyə, gözləyirsiniz ki, Sezar davranışlarından əl çəkəcək?

KASSIUS. Şübhəsiz ki, kifayət deyil. Brut, əsas qərarımızı səni razı salandan sonra vermək istəyirdik.

BRUT. *(Gülümsəyir)* Bəs, məni razı sala bildiniz?

KASSIUS. Bunun üçün burdayıq.

BRUT. Burada bir qərara gəlsək, danışdığımız insanların hamısı bu qərara qoşulacaq?

KASKA. Tamamilə.

BRUT. *(İşıq dəyişir. Tamaşaçılara)* Bir az əvvəl də dedi. Başa düşürsünüz? Qayınım olmağına baxmayaraq, təmkinli hərəkət edir, məsuliyyəti mənə üstümə yıxmaq istəyir. Amma bunu başa düşmür. Fəaliyyətimiz uğursuzluqla nəticənsə, təmkinli rəftarı onu xilas eləmək üçün bəs olmayacaq. Vaxtımız yoxdur. Artıq qabağa keçib, işi yönləndirməliyəm. Amma bunu eləyəndə, anama əzab çəkdirməyi və buna görə də ona nifrət etdiyimi qətiyyənlə biruzə verməməliyəm. Sezara qarşı şəxsi intiqam hissi içində olmağımın işi sürətləndirməsi qaçılmazdır, amma görüntü işin siyasi ölçüsündə diqqəti cəlb etməlidir. *(İşarəsi ilə işıq təzadən dramatik vəziyyətə qayıdır.)* Bir az da açıq danışaq. Bunu bir dəfə qəbul edək ki, Sezar böyük adamdır. Bir qəhrəmandır. Qanunsuzluqlara qarışmaq, qanunsuz hərəkət edənləri qoruyucusu olmayan dürüst bir adamdır. Həmçinin ictimai qanunların həyata keçirilməsi mövzusunda da güzəştə getməyən bir xasiyyətdədir. Özünə güvənən insandır, ürəklidir. Bunlar müsbət cəhətləridir. Zəif tərəfləri də var. Məsələn, qadınlara qarşı düşkün olmağı... Bir də ki, qürurlu və özünü bəyənən olması da pis tərəfidir. Amma bu da bu gün üçün heç bir təhlükə yaratmır. Keçəl olduğunu gizlətmək üçün dəfnə budaqlarından düzəldilən bir tacı başına taxmağı, bəlkə də, gülüb-ötüləcək insanlıq dramıdır. Amma bunun səbəbləri ilə tanış olduqda, görüləcəkdir ki, bu, səlahiyyətinin sarsılması üçün lazım olan əskiklikdir. Kleopatra ilə münasibətdə olduğu vaxt başında saç çıxsın deyə, maralların sümük iliyi ilə at dişi və ayı yağını qarışdırıb, bir məlhəm hazırlatması və yenə yanmış siçan nəcizi ilə dərdinə çarə axtarmağı bizə bu mövzudakı vəsvəşəliyinin nə qədər geniş ölçüdə olduğunu göstərir. Amma bunların heç biri biz cümhuriyyətçiləri

maraqlandıran vəziyyət deyil. Yəni, sözün qıssası, ümumiləşdirsək, bütün çatışmazlıqları bu gün üçün görməməzliyə vurulmağı mümkün şeylərdir. Xülasə, Sezar bu günə qədər etdikləri ilə günahlandırılı bilməz.

KASSIUS. *(Bir anın içində tamamilə ümitsizlənir)* Bəs, onda neyləyəcəyik? Haqlı olduğumuzu necə sübut edəcəyik?

BRUT. Bəli, bu gün üçün belədir, amma sabah seçiləndə, təkcə bir kresloya oturmuş olmayacaq ki...

KASSIUS. Başa düşmədim.

BRUT. Onda Sezar, ağzından çıxan hər kəlmənin qanun olacağı və yerinə yetiriləcəyi bir mütləq iqtidar, mütləq güc olacaq. Mütləq iqtidar ən humanist insanı belə, qorxulu bir zülmkara çevirə biləcək bütün imkanları özündə birləşdirir. Mütləq iqtidar ən təhlükəli vəziyyətin son göstəricisidir. Mütləq iqtidara sahib olan ən sakit, ən tərbiyəli insan belə relsindən çıxar. Xülasə, mütləq iqtidar hər bir insanı yoldan çıxarar.

KASSIUS. Sezar, bəlkə də, yoldan çıxmayacaq, pozulmayacaq. Bunu indidən necə təxmin edə bilərik?

BRUT. Sezar nə bir humanist, nə də ehtirasına sahib bir fani, nə də müsbət bir çox özəlliyi özündə cəmləşdirən bir adamdır. O, bir sözlə ancaq yanığın (oğraşın) biridir. Mütləq iqtidarda yeganə güc bir adamın hökmranlığı olduğuna görə, Sezarın əməlli-başlı yolundan çıxmağı da qaçılmaz olacaq. Özü də nəzarətdə saxlanması qeyri-mümkün olan bir gücdür.

KASSIUS. Eyni şeyləri fikirləşirik, Brut. Bir də geniş toplumların gücə tapınması da gözdən qaçırılmamalıdır. O da bu tapınmanı qısa müddətdən sonra haqq olaraq görməyəcəkmiz?!

KASKA. Sezar bunda da qətiyyətlən gecikməz. Hamı əmin olsun ki, Romanın möhtac və səfil kütlələri də bir müddət sonra, hər şeyi ondan gözləyəcək və daha yaxşı həyat ümidlərini ona bağlamış vəziyyətdə olacaqlar. Onda da bu gün üçün xoş görünən bir çox çatışmazlıq, zəiflik ağır bir təzyiq mühərriki kimi camaatın təpəsinə minəcək.

BRUT. Dostlar, mən Sezarı sevirəm, amma Romanı daha çox sevirəm.

KASSIUS. Yəni?

BRUT. Başqa bir qərar verməyimiz də mümkün olan iş deyil. Öz payıma deyirəm, mən bir nəfərin, bir yanığın iki dodağından çıxan əmrlərlə idarə olunmaq istəmirəm. Bu etibarsız və özünü hiyləgər, çoxbilmiş hesab edən xalq belə, bir nəfərin idarəetməsinə layiq deyil.

KASSIUS. Hamımız bu həqiqəti görürük.

KASKA. Həqiqəti görməyimiz kifayətdirmi?

BRUT. Şübhəsiz ki, deyil.

KASSIUS. Eləysə, neyləməliyik?

BRUT. Sezarın yeganə adam olmağına icazə verilməməlidir.

KASSIUS. Sabah senatda keçiriləcək səsvermə ilə ona mane ola bilərik? Brut, bu mümkündür?

BRUT. Şübhəsiz ki, mümkün deyil. Seçiləcək. *(İşığın dəyişilməsinə işarə verir.)*

Tamaşaçılara) Tamaşaya hazırlaşanda, bir yerdə Mixail Bakuninin bir rəyi qarşıma çıxdı. Bakunin deyir ki, “ən atəşli, odlu-alovlu çevrilişçini götürün, ona iqtidar verin, bir ilin içində Çardan da betər olacaq”. Qarşımızda bircə yol qalır.

KASSIUS. (*Tamaşaçılara*) Bu mövzuda mən də çox fikirləşmişəm. Əgər Hitleri başlanğıcda, ta əvvəldə öldürə bilsəydilər, dünyada soyqırım və müharibələrdə milyonlarla insan yox olardımı? (*İşarə edir. Dramatik işığa keçid alır.*)

KASSIUS. Brut, neyləməliyik?

BRUT. (*Bir müddət susur*) Öldürülməlidir! Bəli, Sezar öldürüləcək!

KASSIUS. Bunu bu günə qədər heç kim dilinə gətirmədi, amma bir çox cümhuriyyətçinin beynində qərar olaraq, çoxdan öz yerini tutub. Dostum, bundan əmin ola bilərsiniz. Bu iş nə vaxt yerinə yetiriləcək?

BRUT. İndidən başlayaraq, sabahkı seçimlərdən əvvələ qədər olan vaxt kəsiyində. Niyə? Çünki o kresloda oturandan sonra, Sezarın yararsız hala salınması daha çətin olacaq.

KASSIUS. (*Üzərindən məsuliyyəti atmağın rahatlığı içində dərin bir nəfəs alır.*)

Brut, bu iş necə olacaq?

BRUT. Belə hallarda ən gözəl üsul adamı zəhərləməkdir. Amma bunun üçün nə zaman, nə də məkan uyğundur. Qarşımızda bircə yol qalır, sui-qəsd.

KASKA. Bunu kim edə bilər?

BRUT. Bu işi bir nəfər görə bilməz. Yadımızdan çıxarmayaq ki, Sezar həm idmanla məşğuldur, həm də döyüşdə mahir bir döyüşçüdür. Bu həqiqətdir. Həmişə yanında, yalnız onun əmrində olan bir cangüdəni də var. İş şansla buraxmaq olmaz.

KASSIUS. Bu işi bir neçə nəfər etməlidir?

BRUT. Kollektiv bir iş olmalıdır. Bir xəncərin edə bilmədiyini digər xəncərlər və ya bıçaqlar tamamlamalıdır. Xəstə və qoca olan, amma düşüncəsi ilə bizim yanımızda olan senatordan başqa bütün dostlarımızın hamısı bu işə qoşulmalıdır. Bu, gələcək nəsillərə gözəl bir nümunə olar. “Cümhuriyyət yalnız xəncərlə qoruna bilər, boşboğazlıqlarla yox”. Bəlkə, bu gözəl təklif gələcəkdə bir ölkə olaraq, Romada fərqli yerlərə də asıla bilər.

KASSIUS. (*Rahatlayıb*) Bu iş harda həyata keçiriləcək?

KASKA. Və nə vaxt?

BRUT. Bilirsiniz ki, hər səhər günəş doğanda Sezar gəzməyə gedir. Gəzdiyi yol ən uyğun yerdir. Burada ən böyük problem dostlarımızın hamısının orda hazır olması və görünməyəcək formada yerləşdirilmələrinin həyata keçirilməsidir. Kaska, bu tapşırıq sənə verilir.

KASKA. Burdan çıxandan sonra, hamı məlumatlandırılacaqdır. Bu barədə narahat olmayın. Özü də paltarlarının altına gizlədəcəkləri parıldayan, iti xəncərləri ilə birlikdə...

KASSIUS. Brut, onsuz da bir neçə dostumuz səhər gəzintilərinə qoşulur. Davamlı olmasa da mən də qoşuluram. Bu dəfə də günəş doğmamışdan əvvəl girişdə görüşərik.

KASKA. Qardaşım, bizimkilərin orda hazır dayanmaları təşkil olunacaq.

BRUT. Eləysə, problem yoxdur. Sezar gəlməmişdən qabaq hamı yolda hazır

dayanmalı və fərqli yerlərdə yerləşdirilməlidir. *(Tamaşaçılara)* Müəllif bu səhnədə çox insan olmasın deyə, gözəl bir fikir irəli sürüb. Görək xoşunuza gələcək? *(İşıq təzədən dəyişir.)* Bilirsiniz ki, Sezar həmişə uzun ölçülü addımlarla təkbaşına gəzməyi seçir. Cangüdən əsgər də bir az arxadan müşayət edir. Qabağımızdan keçib, yarış meydançasını fırlananda, təpəsinə minərik. Və beləliklə, heç kim altmış bir dəfə qalxıb düşən xəncəri və sahiblərini heç kim səhnədə axtarmaz.

KASSIUS. Hə, iş yaxşı həll olunub. Ağıma batdı. Müəllifi təbrik edirəm.

KASKA. Arada qandan qorxan adamlar da çıxıb gedər, beləliklə, Sezar “kim vurdu” ilə gedər.

BRUT. Vermək istədiyiniz sual var? Ya da əlavə etmək istədiyiniz bir şey?..

KASSIUS. Deyəsən, yoxdur. Brut, onsuz da hər şeyi ən zərif detalına qədər dəqiqləşdirmisən...

BRUT. Kaska, sən də nə isə demək istəyirsən?

KASKA. Brut, artıq biz nəşə deməyəcəyik. Bundan sonra xəncərlərimiz və bıçaqlarımız danışacaq.

BRUT. Eləysə, oldu. Daha durun, bitmək üzrə olan bu gecənin ləzzətini çəkək.

KASSIUS. Haqlısan, Brut. Necə olsa, yata bilməyəcəyik. Hardasa indilərdə səhər açılacaq.

KASKA. Xüsusilə də bu gecə mənim çox işim var.

(Kassius və Kaska səssizcə Brutla vidalaşırlar. Sanki, halallaşırlar. Lukius Kasius və Kaskanı yola salır. Brut iki bakalı və şərab şüşəsini də götürüb, sürətli addımlarla səhnənin uyğun olan yerində gözləyən Portianın yanına gedir. Brut bakalları doldurur.)

PORTIA. *(Bakalı götürür)* Brutum mənim...

BRUT. Portia, tələsmə. Bütün gecə bizimdir. *(Tamaşaçılara)* Ümid edirəm ki, axırncı gecəmiz olmaz.

(Ayaq üstə qədəhlərini qaldırırlar. Səhnə qaranlıqlaşır.)

III

(Romada gəzişmək üçün yol, yürüş meydanı)

Hələ günəş çıxmayıb. Amma çıxmaq üzrədir. Ətraf hər dəqiqə bir az da işıqlanmaqdadır. Qorxulu və narahat edici bir səssizlik hakimdir. Brut tamaşaçıların arasından yavaş-yavaş yarış yoluna tərəf gəlir. Maskası başına bağlanılıb (keçirilib), həmişəki kimi saçlarının üstünə eynək kimi keçirilib. Yarış yolunun fırlanan hissəsində təpənin – hündürlüyün üstündə Kaskanın başı görünür. Elə bil ki, Kaska ora gözətçi kimi yerləşdirilmişdir. Kaska Brutun gəldiyini görüb, səfərbər olur, hərəkətlənir. Görünməyən senatorlara nələrsə deyir və yarış yoluna çıxaraq, sanki, yavaşlandırılmış film kimi Bruta tərəf gəlir.

BRUT. (*Pıçiltı ilə*) Sabahın xeyir, Kaska!

KASKA. (*Onun kimi pıçiltı ilə*) Sabahın xeyir, Brut!

BRUT. Vəziyyət necədir?

KASKA. Bizimkilər təpənin arxasında gözləyirlər.

BRUT. Gəlməyən var?

KASKA. Xəstə və qoca senatorlardan başqa hamı öz yerindədir.

BRUT. Əyər-əskik?

KASKA. Bilirsən ki, yaddaşı zəif olan senatorumuz var.

BRUT. Hə...

KASKA. Yadından çıxıb, silahını gətirməyib. Allah tərəfi bir dənə artıq xəncər gətirmişəm. Verdim. Amma bu şərtlə ki, geri qaytarsın. Xüsusilə, tapşırısam ki, sancandan sonra, orda qoyub geri qayıtmasın. Çünki o xatirəsi olan bir xəncərdir.

BRUT. Kaska, belə detallarla məşğul olma.

KASKA. Necə məşğul olmayım? Kürəkənimdən güclə almışam. Çünki xəncər Sezarın hədiyyəsidir.

BRUT. Buna taleyin qəribə təsadüfə deyirlər. Kiməsə hədiyyə etdiyi bir xəncər Sezar üçün polad zərbələr olub, geri qayıdacaq. Kassius hardadır?

KASKA. Senatorların yanında. Onların həyəcanlarını boğmağa kömək edir. Bəzilərinə də sakitləşdirici dərmanlar verir. Çoxu təlaşlıdır. Haqlıdırlar. Əvvəlcədən əsgər olan iki senatorlardan başqa, heç birində sui-qəsd təcrübəsi yoxdur.

(Günəş hardadırsa, çıxmaq üzrədir.)

BRUT. (*Həm danışır, həm də yolu güdərək, Sezarın gəlişini gözləyir.*) Sezar indilərdə gələcək. Uzaqdan görünən kimi tələsik bayaqkı yerinə keçərsən. Bilirsiniz ki, mənə tamamilə etibar edir. Onu burada mən qarşılayacağam. Hörmətsizliyə yol vermədən, yanınıza gətirəcəyəm. Onsuz da hazır vəziyyətdə gözləyirsiniz. Birdən düz üstünə atılacaqsınız. Artıq təkcə xəncərlər danışacaq və iş bitəcək. Ümid edirəm, heç bir xəta olmayacaq.

KASKA. İki dənə həb içmək mənə də yaxşı təsir elədi. Bir dənə də sən içsən, pis olmaz.

BRUT. Siz gedəndən sonra, üç-dörd qədəh də şərab içdim. Kifayətdir. Soyuq su ilə yuyundum, amma hələ də başım fırlanır. O dəqiqə həyəcanlanma. Ağlım başımdadır. Uzanıb yatacaq qədər sərxoş deyiləm. (*Üst geyiminin – harmanisinin altından xəncəri sürətlə çəkir, oynadır.*) Gördüyün kimi, sürətim əvvəlki kimidir. (*Təzədən xəncəri öz yerində gizlədir.*)

KASKA. Var ol, Brut! Mənə həmişə etibar eləmişən.

BRUT. Minnətdaram, Kaska. (*Birdən görür*) Odur, ağır addımlarla taleyini sona çatdırmağa gəlir. Başında tacı ilə... Necə də əmin və qürurludur. Bir az sonra bunlardan əsər də qalmayacaq. Başındakı tacı yaradan dəfnə yarpaqları sağa-sola sovrulacaq... Və keçəli, basdırılana qədər hamı tərəfindən arzularının ziddiyyəti, əksi kimi görünəcək. (*Başındakı maskanı üzünə salır*)

(Uzaqdan – tamaşaçıların arasından Sezar, yanında bir Əsgər və xalqdan bir neçə nəfərlə yavaşlaşdırılmış film kimi yarış yoluna tərəf gəlirlər. Xalqdan olan adamlar sıra ilə Sezara nələrsə danışirlar. Lakin danışdıqları eşidilmir.)

KASKA. Görəsən, səhər tezdən Sezara nə deyirlər?

BRUT. Xalqın istəkləri qurtaran deyil. Ya uşağının həbsdən çıxarılmasını, ya da sürgündəki ərinin bağışlanmasını... Bəlkə də, büdrəyən bir vətəndaş özü üçün iş istəyir. Kaska, düz yolun başına gələndə, bizimkilərin yanına keçərsən. Əmin ola bilərsən, Sezarı sağ-salamat yanınıza gətirəcəyəm. Tanrı köməyimiz olsun!

(Sezar və yanındakılar yarış yoluna girən kimi birdən Sezar elektrik vurubmuş kimi silkələnir. Yerə yıxılır və çırpınmağa başlayır.)

BRUT. Aman Allah! Epilepsiyası tutdu.

KASKA. Neyləyəcəyik?

BRUT. Dua edək ki, bununla ölsün. Əlimiz də qana batmasın.

KASKA. Mən heç vaxt Sezarın ağzından köpük gəlib, çırpındığını görməmişdim.

BRUT. Hələ bir müddət də ağız suyunu axıdıb, çırpınacaq. Neyləməli...

KASKA. Bizimkiləri çağırım o çırpınanda işi burda bitirsinlər.

BRUT. Heç sənin dediyin alınan işdir?! *(Zaldakı tamaşaçıları da göstərərək)* Sezarı istəyən var, istəməyən var. Bax da, yerdə çırpınır. Bu qədər adamın içində belə bir işi eləmək olar? Bu, Romanın ənənəvi anlayışı ilə də uyğunlaşmayan bir iş olar. Bu ləkəni üzümüzədən ömrümüzün axırına kimi silə bilmərik. Hamımızda damğaya çevrilər.

KASKA. Amandır, damğa-filan olmasın. Amma pis oluram. Çünki senatorlar əməlli-başlı Sezarı öldürməyə hazırlanmışdılar. Məyus olacaqlar.

BRUT. Məyus olmamaqları üçün neyləyim?

KASKA. Kaş ki, bu cəmiyyətin içində aradan götürülməsi lazım ola bir neçə nəfər olardı. Əslində, bu cəmiyyətdə o qədər lazımsız insan var ki... *(Tamaşaçılara araşdırıcı gözlərlə baxır.)* Məsələn, tamaşaçıların arasında bu tamaşaya baxan bir neçə nəfər tənqidçi var. Bəlkə, senatorların qarşısına, bu tamaşanın sonunda özlərini sübut eləmək üçün qələmlərinə hirsə sarılmağa hazırlaşan bu lazımsızları tullayaq?!

BRUT. Kaska, axmaq-axmaq danışdığın kifayətdir. Mən indi Sezarın yanına gedəcəyəm. Özünə gələndə, “keçmiş olsun” diləklərini çatdıracağam.

KASKA. Ayağa qalxandan sonra, bizimkilərin üstünə gəlməz?

BRUT. İstirahət eləsin deyə, evinə aparmalı idilər. Küçədə epilepsiyası tutanda, həmişə belə edirdilər.

KASKA. Yəni?

BRUT. Bu işi sona çatdırmamış bitirmək məcburiyyətindəyik. Get bizimkilərə de, dağılışsınlar. Amma bizdən gələsi təzə xəbəri gözləsinlər.

KASKA. *(Ümidsizcəsinə)* Brut, bu, heç yaxşı olmadı. İşimiz bir az da çətinləşəcək. Günortadan sonra da səsvermə keçiriləndə əl-qolumuz əməlli-başlı bağlanacaq.

BRUT. Dayan görək, o dəqiqə ümidini itirmə. Get və Kassiusu da götürüb, gəlbizə. Yox, yox, bizə gəlmə. Romanın ən böyük parkına gəlin. Girişin düz arxasında görüşək. Sanki, təsadüfən rastlaşmış kimi olsun. Bundan sonra neyləyəcəyimizi danışarıq.

KASKA. Aydındır, Brut. Hələlik sağ ol.

BRUT. Sağ ol, Kaska.

(Kaska senatorların olduğu yerə, Brut isə Sezara doğru hərəkət edir. Günəş aməlli-başlı görünür. Sezar özünə gəlməyə çalışır. Ayağa qalxan kimi gözləri düşən tacını axtarır və tapıb, başına keçirir.)

BRUT. *(Üzündə maskası ilə)* Allah kömək olsun, qüdrətli Sezar! Hamımız üçün uğursuz bir gündür.

SEZAR. *(Yorğundur, amma yenə də özünü əyməyərk, sındırmayaraq, dik tutaraq)* Minnətdaram, əziz Brut. Hə, düzdür, bu gün uğursuz başladı. Amma düşmənlərim sevinib, dostlarım narahat olmasın, mənə heç nə olmaz.

BRUT. Elədir, amma evə gedib, bir az istirahət etməlisən, qüdrətli Sezar. Çünki günortadan sonra görüləsi çox iş var.

SEZAR. Şübhəsiz ki, gedəcəyəm, Brut. Amma istirahət etmək üçün yox, edəcəyim çıxışın mətnini hazırlamaq üçün.

(İşıq sönmür)

IV

(Romada Böyük Park)

Kassius və Kaska əks istiqamətlərdən gəlirlər. Sanki, bir təsadüf imiş kimi salamlashırlar. Brut da gəlir.

BRUT. Gözlətdim?

KASSIUS. Yox.

KASKA. Biz də indi gəlmişik. Qabaqdakı skamyalardan birində oturaq?

BRUT. Ehtiyac yoxdur. Ayaq üstə danışmağımız kifayətdir. Artıq işin axırına gəlirik. Uzun-uzadı cümlələr, danışmaq lazım deyil. Sözü fırlatmağın da mənası yoxdur. Sürəti azaltmayaq. Gedişatı sürətləndirək ki, tamaşaçı tamaşaya maraqla baxsın.

KASSIUS. Aydındır, Brut.

KASKA. Eşidirik səni.

BRUT. Əvvəlcə, sizi məlumatlandırım. Sezarla evinə qədər bir yerdə getdik. Ona həmişə yanında olduğumu dedim. Bu, təzədən etibar qazanmağımı təmin elədi. Dedi ki, “bunu bilirəm və sənə güvənirəm”. Sağollaşanda, inadla dedi ki, içəri keçim. Dedim, olmaz. Əlavə elədim ki, mən günortaya yaxın gələrəm, senata

birlikdə gedərik. “Olar” dedi. Mənimlə birlikdə görünməsi müxalifətçiləri də cilovlayacaq. Dedi ki, ağıllısan.

KASSIUS. Əla.

KASKA. Bu, yaxşı olub.

BRUT. İndi izləyəcəyimiz yol belə olmalıdır. Kaska, mənə diqqətlə qulaq as.

KASKA. Diqqətlə, varlığım ilə qulaq asıram.

BRUT. Sezarı evindən götürəcəyəm və senata doğru gedəcəyik. Düz yolumuzun üstündəki Pompey Teatrının qarşısına çatanda, camaatdan bir nəfər qarşımıza çıxacaq və Sezara bir ərizə verməyə çalışacaq.

KASKA. Bu ərizədə nə yazılacaq?

BRUT. Guya vətəndaşın problemlərindən bəhs edən bir ərizədir. Məzmunu vacib deyil. *(Üst geyimindən – harmanisindən çıxartdığı bir ərizəni Kaskaya verir.)* Bunu yaxşı-yaxşı gizlət və bir vətəndaşın bu ərizəni Sezara düz teatrın qarşısında inadla verməyə çalışmadığını təmin elə.

KASKA. Bəs, Sezar götürməsə?

BRUT. Onda mən götürəcəyəm. Sezara da aktyorların onların hal-əhvalı ilə maraqlanmadığı üçün ona qarşı təhqirlər yağdırdıqlarını deyib, içəriyə girməyimizi təklif edəcəyəm. Sezar aktyorların necə qərəzli adamlar olduqlarını bilir. Onları qətiyyənlə qarşısında görmək istəməz. Əvvəlcədən də sən yarış yolunda olduğu kimi bizim cümhuriyyətçi senatorları teatr binasının içində yerləşdirəcəksən. Sezar içəri girən kimi də lazım olan ediləcək və yanq (oğraş) əbədiyyətə göndəriləcək. Yəni Sezarın işini bitirmək üçün ən uyğun olan yer Pompey Teatrı olacaq.

KASKA. Bəs, teatra girməsə?

BRUT. Girəcək. Dedim axı, onları qarşısında görmək istəməz. Ancaq bir şeyi yadından çıxartma. Teatrın qapısında mənə görünən kimi sağ əlini göyə qaldırıb, yoldaşlarımızın içəridə olduğunu mənə işarə edəcəksən. Mən də “aydın oldu” mənasında əlimi qaldıracağam. Bu, hər şeyin plan üzrə getdiyini göstərəcək. Sonra da həmin an gözdən itəcəksən.

KASKA. Necə yəni gözdən itəcəyəm?

BRUT. Yəni ki, içəri girəcəksən. Aydın olmayan nə isə var?

KASKA. Aydındır, Brut.

KASSIUS. Yenə də yanında əsgər – cangüdən olacaq.

BRUT. Cangüdənin binanın içərisinə girməyini gözləməyəcəyik ki... Sezar girən kimi o saat işini bitirəcəyik. Əsgər olanları görəndə, qaçmayıb, içəri girsə, təəssüf ki, o da Haqqın rəhmətinə gedəcək.

KASSIUS. İşimizdə heç bir əskik olmamalıdır. Cangüdən əsgərdir və təhsillidir. Bunu yaddan çıxartmamaq.

KASKA. Eləysə, köhnə komandır, təzə senator – iki qardaşımız da qapıya yaxın dayanaraq, lazım olarsa, bu əsgərin də məsələsinə baxacaqlar.

BRUT. Əla. Kassius, bu senatorların yönləndirilməsi və idarə olunmasının səndə olması işə yarayacaq.

KASSIUS. Məmnuniyyətlə. Yeganə həyəcanım, mülki biri olaraq, onlara əmr verən kimi görünməyimin onları narahat etməsidir. Əsgərlərin bu xüsusiyyətini

yadımızdan çıxatmamalıyıq.

BRUT. Əminəm ki, köhnə komandirləri onları incitmədən istiqamətləndirmənin bir çarəsini tapacaqlar, Kassius. Məsələn, onlara: “bu işi siz ancaq hərbi bilik və qabiliyyətinizlə bacaracaqsınız” deməyimiz kifayət edəcək. Bu cür mansibət onları qürurlandıracaq və xətirlərinə dəyməyəcək. Onların mülki şəxslərdən əmr almalarının qarşısını yalnız bununla alına bilər.

KASSIUS. Aydınır. Onda bu, o deməkdir ki, mən də teatr binasının içində olacağam.

BRUT. Bu, ən düzgünü deyil? Bizimkilərə də mənəvi dəstək, əhval-ruhiyyə vermək üçün həb dəstəyi işini də ən yaxşı sən həyata keçirərsən, Kassius. Səhər kifayət qədər təcrübə oldu. Baxmadığımız nəşə qaldı?

KASKA. Mənə elə gəlir, hər şey yerindədir.

KASSIUS. Onda mən elə bu saat gedib əskik olan həbləri alım, tamamlayım.

BRUT. Tamamla. Amma bu dəfə də yatmasınlar deyə, yarım dənə ver.

KASSIUS. Ən yaxşısı, çox qoca olanlara bu möhkəmlətməni etməməkdir.

KASKA. Mən də vaxt itirmədən, ərizəni verəsi adamı camaatın içindən tapım. Bir də ki, teatr binasının içində bizimkilərin problemsiz yerləşdirilməsi üçün indidən lazımi xəbərdarlıqları edək.

KASSIUS. Brut, bəs, birdən nəşə problem olsa, işi həyata keçirə bilməsək, necə olacaq?

BRUT. Nə problem ola bilər ki?

KASSIUS. Məsələn, Sezar evdən çıxmasa?

BRUT. Gələcək. Hal-hazırda Sezar çıxışına hazırlaşır. Heç nə onun senata gəlməyinə mane ola bilməz. Sezar belə bir fürsəti əldən verməz.

KASSIUS. Deyirsən ki, teatr binasına da girəcək.

BRUT. Təkara ehtiyac yoxdur. Girəcək. Onu mən həll edəcəyəm. Hər şeyə rəğmən heç aqlımıza gəlməyən bir halla qarşılaşıb, iş ləğv olursa belə, yenə də ümidimizi itirməyəcəyik. Çarə qətiyyətlə tükənməyəcək və əvvəl-axır o oğraş dünyanı tərk edəcək. Çünki o, artıq hədəfimizdədir və çatmaq istədiyimiz nöqtə də müəyyənləşdirilib. Hər fürsətdən istifadə edib, ruhunun göy üzünə uçmağı həyata keçiriləcəkdir.

KASSIUS. Buna inanıram.

KASKA. Mən də.

BRUT. *(İşıq dəyişir. Tamaşaçılara)* Bir problem yaranıb, istədiyimizi əldə edə bilməsək, kimlərsə, deyə bilər ki, nə olacaq. Ruhdan düşməsinlər deyə, bunlara deməmişəm. Həyəcanlanmağa ehtiyac yoxdur, indidən tədbir görmüşəm. Romanın ən məşhur şirniyyat evinən Sezar tortunun sifarişini vermişəm. Səsvərmədə qələbə qazananda, Sezarı təbrik etməyəcəyik? Ona senatda öz əllərimlə tortun ən gözəl dilimini verəcəyəm. *(Qəhqəhə ilə gülür.)*

(İşıq təzadən əvvəlki vəziyyətini alır.)

BRUT. Uğur olsun, dostlar!

KASSIUS. Təşəkkürlər, Brut!
KASKA. Sənə də, qardaşım.

(Fərqli istiqamətlərə dağılışırlar. Səhnə qaranlıqlaşır...)

V

(Yuli Sezarın evi)

Sezar masa başında işləyir. Arvadı Kalpurnia içəri girir.

SEZAR. *(Normal işıq tərtibatında tamaşaçılara)* Epilepsiyam tutduğu üçün bayaq özümü tanıda bilmədim. Mən bu tamaşada Sezarı canlandırırım. Bu rol həyatımda bir dönüş nöqtəsidir. Çünki bu teatrda bu günə qədər ancaq nizə tutan, küçədən keçən bir lotareya satıcısı, qoltuğunda qəzet satan səyyar qəzet satıcısı, parkda bir skamyanın üstündə yatan kişi, səyyar meyvə və tərəvəz satıcısı və buna bənzər rollar oynayan bir adam üçün möhtəşəm şansıdır. Şübhəsiz ki, bu şansı keçəlliyimə borcluyam. Yaxşı ki, keçələm. Bu keçəllik mənə Allahın bir hədiyyəsi imiş. Yazıçı finala yaxınlaşanda, mənim çox danışmağıma icazə vermədiyi üçün sözlərimi yarımçıq saxlamağa və tamaşaya keçməyə məcburam. Amma yenə də bunları deməsəm, dayana bilmərəm. Rolum az görünə bilər. Amma tamaşa boyu adımın müsbət, ya da mənfi formada hallanması məni məmnun edir. Yəni ki, xoşbəxtəm. Bu arxada gördüyünüz adam da mənim ən sonuncu arvadım Kalpurniadır. Yazıçını və rejissoru əsəbləşdirmədən tamaşamıza keçək.

(Dramatik işığa keçid alınır.)

KALPURNİA. *(Sakitcə Sezarın yanına gəlir. Ehtiyatla soruşur)* Sezar, ümid edirəm ki, narahat eləmirəm.

SEZAR. Etmirsən, Kalpurniam, çünki işim bitib.

KALPURNİA. Bir stəkan da çay istəyirsən?

SEZAR. Bəsdir. Bəlkə, Brut gələndə içərik. Sən yenə də ocağın altını isti saxla. İnanaraq içdiyim çayı hazırlayan yeganə adamsan.

KALPURNİA. Yaxşı. İndi necəsən, dəyərli Sezarım?

SEZAR. Necə ola bilərəm ki? Bu dünyada məndən xoşbəxt adam ola bilərmi? Bu gün krallığım elan ediləcək, bundan o yanası var?! Beləliklə, dostlarım sevinəcək, düşmənlərim əzab çəkəcəklər. Böyük bir həvəslə sabahdan etibarən edəcəyim işləri bu ağ kağıza sıralamışam. İlk işləri təyin elədim. İlk görəcəyim iş mükafatlandıracağım adam və ya adamlar olacaq. Ən birinci də anamın qarnını yararaq məni bu dünyaya gətirən həkimin adını yazdım. Çünki o, həm mənim, həm də anamın həyatını xilas elədi. Buna görə də birinci onun borcunu ödəməliyəm. Amma təkcə bununla kifayətlənmək olmaz. Həyata keçirdiyi bu iki canlının xilas olma əməliyyatına “Sezaryen” adının verilməsini də təşkil elədi və tibb terminləri -

nə bu kəlməni əlavə etdi. Romada və tabeliyimizdə olan torpaqlarda bütün xəstəxanaların girişinə bu həkimin büstlərinin qoyulması bir borc olaraq, bizə yazılmayıbmı? Vəfalı olmaq bu deyil? Günü sabahdan Romadakı ən vacib bütün heykəltaraşlar eskizləri ilə bu yarışa qoşulacaqlar.

KALPURNİA. Çox yaxşı fikirləşmişən, mənim ağıllı Sezarım. İndidən səni təbrik edirəm.

SEZAR. *(Qürurla)* Bununla da kifayətlənməyəcəyəm və həkim Bibulusu tabeliyimizdə olan torpaqların hamısının səhiyyə işlərinin rəhbəri təyin edəcəyəm.

KALPURNİA. Uca Sezar, sən əli öpüləsi insansan. Sənin kimi ərim olduğu üçün nə qədər lovğalansam, azdır.

SEZAR. *(Qürurlu)* Gördüyün kimi, mükafatlandırmada comərdəm və sərhəd tanımıram. Amma cəzalandırmaqda da eynən beləyəm. Yəni qətiyyənlə xəsislik eləmirəm. Məktəbli olduğum vaxtlarda o qədər uşağın içində başıma əlindəki dəyənəyi vurub, “sən nə qədər ağılsız adamsan, Sezar, işin-gücün ədəbiyyatdır. Texniki fənlər üçün səndə baş yoxdur. Səndən bir zibil olmayacaq!” deyən texniki fənləri tədris edən müəllimimə yəni bir cəza verməyəcəyəm? Bunu çox fikirləşmişəm. Yuxusunun ən şirin yerində çarpayısından qaldırılıb, tələm-tələsik mənim yanıma gətiriləcək və o hərifdən “məndən nəsə olar, ya olmaz”, bax, bu soruşulacaq. Amma iş bununla da bitməyəcək. Digər uşaqların yanında başqa uşaqları təhqir etməsin deyə, o dəyüsusun dilini kəsdirəcəyəm.

(Kalpurnia qorxur, vahimələnir, lakin heç nə demir.)

SEZAR. *(Nifrətlə)* Qalyanı fəth etmişdim. Qələbə paradları keçirilirdi. Birdən bir nəğmə ucaldı. Bu nəğmə əsgərlər tərəfindən coşqu ilə, bir az da lağa qoyularaq oxunurdu. “Sezar Qalyanı fəth etdi, amma Nikomidis də Sezarı...” *(Roma cəmiyyətinə görə, həmcinsləri ilə cinsi əlaqədə olanda, passiv tərəf olmaq, tabe olmaq və ya vulqarlığa işarə kimi qəbul edilirdi. Sezarın düşmənlərinin fikrincə, Sezar Qalya zəfəri ərəfəsində Bithyniya Kralı IV Nikomidis ilə münasibətdə olmuşdur. Bəzi Romalı siyasətçilər Sezardan Bithyniya kraliçası deyib, danışıqlar və vaxtaşırı onu aşağılamağa çalışırdılar.)* Qadınlara qarşı olan istəyim, düşkünlüyüm bilindiylə halda, məni passiv homoseksual kimi göstərərək, təhqir edən o alçaqları necə bağışlaya bilərəm? Onlara da lazimi cəza veriləcəkdir. Danış Kalpurnia, niyə susursan?

KALPURNİA. *(Çəkinərək)* Sən həmişə ən yaxşısını fikirləşirsən, Sezarım.

SEZAR. Vəkil olduğum vaxtlar qanunsuzluq və korrupsiya ilə məşğul olan qubernatorlarla necə ağır mübarizə apardığımı sənə də xırdalıqları ilə demişdim.

KALPURNİA. Elə o mübarizənlə də dürüst bir insan kimi xalqın yaddaşında iz qoydun, sevgilim və mən sənə o günlərdə dəli kimi vuruldum.

SEZAR. Mən ölümə mübarizə apardığım vaxt bir gözü kor hakim məhkəmədə uduzum deyə, həm özü, həm də təsir altına saldığı bəzi mənfur hakimlərin əli ilə məhkəmələrə təzyiq göstərmişdi. Amma mən çəkinmədim və bu təzyiqlərə baxmayaraq, bir-bir mübarizələrdə qələbə qazandım. İndi Ali Hakimler Şurasının

üzvü olan bu dəyyusun görə bir gözünü də görməyən vəziyyətə salıb, ən uzaq qəsəbədəki bir məhkəməyə məhkəmə icraçısı kimi yollasam, sənə, ədalətli olmazmı?

(Brut qapıdan içəri girir. Əlbəttə ki, üzünə maska taxmışdır.)

BRUT. Bağışlayın, qüdrətli Sezar. İcazəsiz içəri girdim...

SEZAR. *(Səmimiyyətlə)* Sənin üçün icazəyə ehtiyac yoxdur, Brut. Dostum üçün qapım həmişə açıqdır.

KASPURNİA. Siz də çay içirsiniz?

BRUT. Çox sağ olun, xanım. Əslində, çox yubanmadan getməliyik. Səsvermədən qabaq orda olmağımızda xeyir var. İstirahət edə bildinizmi, ser?

SEZAR. Brut, mən işləyəndə istirahət edənlərdənəm. Çıxış mətnimi hazırlamışam.

BRUT. Kaş ki, bir az uzanardınız. Açıq, istəmirəm ki, yorulunuz.

KALPURNİA. *(Həyəcanla və çəkinərək)* Sezar, sən də gedəcəksən?

SEZAR. Kalpurnia, bu mətni mənim yerimə Brut oxusun deyə hazırlamamışam.

Bu gün mənim və Romanın həyatımızdakı ən vacib gündür. Bu vacib günü bütünlüklə şöhrəti ilə yaşamalıyam. Elə deyilmi, Brut?

BRUT. Şübhəsiz ki, elədir, qüdrətli Sezar. Siz necə istəyirsinizsə, elə də olacaq, ser.

SEZAR. *(Bir yandan da hazırlanır)* Bəzi senatorların, xüsusilə də cümhuriyyətçilərin (respublikaçıların) onları ayağa durmayıb qarşılamağım səbəbilə məni hörmətsizlikdə günahlandırdıqlarını eşidirəm, Brut. Bu barədə deyilənlər doğrudur?

BRUT. Mən də bu cür məzəmmətedici sözlər eşitmişəm.

SEZAR. Brut, amma mən onlara ayağa qalxmamağımın ağır bir diareyya xəstəliyimlə bağlı olduğunu demişdim. Yoxsa, bu, onlara deyilməyib?

BRUT. Deyilib, ser. Amma bir-iki inadkar senator sonra qətiyyətlə heç kimin köməyi olmadan, davamlı olaraq, evinizə keçə bildiyinizi deyirlər.

SEZAR. Brut, mənə o iki senatorun adını de. Onların məqsədini öyrənək.

BRUT. Qüdrətli Sezar, onlar da sözüümüzü dedik. Özünüzü yormayın.

KALPURNİA. *(Cəsarət toplayaraq)* Sezar, getməyə hazırlaşırsan? Bu gün bayıra çıxmamalısan.

SEZAR. Niyə?

KALPURNİA. *(Narahat)* Kahinlər deyir ki, bu gün Sezar evdən çıxmasın. Çünki 15 Mart Sezar üçün pis gün olacaq. Bunu Şekspir də “Yuli Sezar” pyesində yazıb.

SEZAR. Düzdür, bu gün səhər uğursuz oldu. Çoxdandır məndən uzaq olan epilepsiyam tutdu. Bax, indi heç nəyim yoxdur. Senata gedib, mənim üçün həyata keçəcək ən şərəfli günü yaşayacağam. Kalpurnia, mən qorxaq adam deyiləm. Narahatlığımı başa düşürəm. Qorxursan ki, mənə qarşı sui-qəsd olar. Bu sözlər mənə də gəlib çatıb. Amma hamısı aramıza nifaq salmaq üçündür. Əgər bu siyahıda Brut da varsa, belə bir şeyə inanmağımı məndən necə istəyə bilərsən, Kalpurnia? Brut, mən siyahıda olan adlardan ancaq sənin qayının Kassiusdan

qorxa bilərəm. Çünki o, həmişə qulaq asır və az danışır. Riyakardır, saxta təbəssümlüdür, məkrlidir.

BRUT. Kassius Sezarla qarşıdurma yaşamağı gözə almayacaq qədər ağıllıdır. Gücünə bələddir. Bu həqiqətdir ki, sizi qışqanır. Lakin sizin gücünüzü bildiyi üçün bu qışqanclıq pərəstişə, valehliyə çevrilib. Demək olar ki, sizə tapınır.

SEZAR. Yəni deyirsən ki, o siyahıda qorxulası heç kim yoxdur.

BRUT. Bəli, haqlısınız, ser. Məqsəd istəyimizdən və sədaqətimizdən sui-istifadə etməkdir. Onda bu deyilənləri məqsədli şəkildə araşdırmaq lazımdır. Bir də ki, insan bir dəfə ölür, qorxaqlar kimi hər gün yox. Artıq gedək, Brut.

KALPURNİA. Brut sənin dostundur. Bilsin, zərəri yoxdur. Dünən gecə yuxumda səni görmüşəm. Onlarla adam sənə hücum edirdi. Qanın içində yerdə yatırdın. Oyandım, paltarlarımı dəyişdim və bir də qəti yata bilmədim.

BRUT. Deyirlər ki, yuxular tərsinə yozulur. Deməli, onlarla adam Sezarı alqışlayacaq. İnsanlığına tac qoyacaqlar... Əgər getməsə, bəlkə də, çoxluq ona səs verməyəcək. Orda olmasa, bəziləri cəsərlənər. Sezarın senata getməyi belə bir mümkün təhlükəni də aradan qaldıracaq.

SEZAR. Brut, sən ağıllı adamsan. Səni əbəs yerə çox istəməmişəm.

KALPURNİA. *(Qapının qarşısında, demək olar ki, bir maneə kimi dayanıb. Ağlayır)* Sezar, getmə. Hisslərim məni heç vaxt aldatmır. Sənə qarşı hiylə hazırlanıb. Səni öldürəcəklər. Şekspir belə...

SEZAR. *(Arvadını susdurur)* Şekspiri də, fatçını da, keşişi də... deyəcəm indi...

(Sezar Kalpurnianı itələyib çıxır. Arxasınca da Brut gedir.)

VI

(Pompey Teatrının pilləkənli, qapısının qarşısı)

Teatrın üç-dörd pilləkənli qapısının qarşısında Kassius və Kaska gözləyirlər. Kaskanın düz yanında Sezara ərizə verəsi vətəndaş dayanıb. Kaska da, Kassius da Sezarın gələcəyi istiqamətə tərəf diqqətlə baxırlar. Bir müddət sonra, tamaşaçıların ən arxa tərəfindən başda Sezar və Brut olmaqla, cəngüdəni olan Əsgər görünür. Sezarla Brutun danışa-danışa ağır addımlarla gəldiyi görünür. Lakin danışdıqları eşidilmir. Əsasən, Sezar danışır, hərdənbir dayanaraq, əl-qol hərəkətləri ilə danışığını qiüvvətləndirir. Kaska əlində ərizə olan Vətəndaşı pillələri enib, aşağıda gözləməsini tapşırır. Kassius içəri girir. Başındakı tacı ilə Sezar, üzündəki maskası ilə Brut hələ teatrın qarşısına gəlməyiblər, ancaq Kaska əlini qaldıraraq, Bruta hər şeyin hazır olması haqqında işarə verir. Brut da Sezarı müşayət edərək, əlini qaldırır. Kaska rahat olub, içəri keçir. Amma hərdənbir qapının kənarından çölə baxa bilməsi üçün yalnız başı görünəcək. Sezar və Brut sürəti ağırlaşdırılmış film kimi pilləkanların qarşısına gəliblər.

VƏTƏNDAŞ. *(Əlindəki ərizəni göstərərək, Sezardan bir uzaqlıqda diz çökür)*

Əfəndimiz... Qüdrətli Sezar...

(Əsgər o dəqiqə Vətəndaşın qarşısına keçərək, Sezarı təhlükəsizliyə alır.)

BRUT. *(Vətəndaşın qarşısına keçərək, müdaxilə edir.)* Nə olub?

VƏTƏNDAŞ. Bu ərizəni qüdrətli Sezara vermək istəyirəm.

BRUT. Heç indi yeridir?! *(Sanki, yönləndirir)* Yoxsa, bu ərizədə bilməli olduğu sirlər var?

VƏTƏNDAŞ. Bəli, əziz Brut. Bu ərizədə vətənimizin atasının bilməli olduğu açıqlamalar var... Vacibdir.

BRUT. Mənə ver... Nəql edərəm...

SEZAR. Brut, burax. *(Vətəndaşa)* Ərizəni ver.

(Əsgər ərizəni kişinin əlindən alıb, Sezara verir.)

VƏTƏNDAŞ. Əfəndimiz... Bunu elə indicə oxuyun. Mən vətəndaşlıq vəzifəni yerinə yetirirəm. İndi oxusanız, bilməli olduğunuz bir çox şeyi öyrənəcəksiniz. Həqiqəti öyrənəndə, mənə təşəkkür edəcəksiniz, ser.

SEZAR. *(Şübhə ilə Bruta)* Deyəsən, məni xəbərdar edir. Brut, bu haqda sən nə fikirdəsən?

BRUT. *(Zəif səslə)* Bəli. Mən də sizin kimi fikirləşirəm, qüdrətli Sezar. Sizə bir məsləhətim var. Əgər münasib hesab edirsinizsə, teatra girək. Həm aktyorların, sizin burdan gəlib keçəndə, onların binasını da ziyarət etməməyinizlə bağlı təhqirləri aradan qaldırmış olarsınız, həm də bu ərizə ilə tanış ola bilərsiniz. Bilirsiniz ki, aktyorları incitmək olmaz. Bir dəfə əleyhinizə olsalar, adınız bütün dünyada mənfi kimi əsk-səda verər, rezonans yaradar. Çünki teatr adamlarının bir-birilə əlaqəsi olduqca güclüdür, inanılmazdır. Nə deyirsiniz?

SEZAR. Aktyorların gücünə bələdəm, Brut. Onlar həmişə bizim yanımızda olmalıdırlar. Beləliklə, təhqirləri də aradan qaldırırıq. Senata gecikmərik?

BRUT. Vaxtımız var. Bir də ki, uzağı on-on beş dəqiqə vaxtımızı alar. Elə bil, mənə elə gəlir ki, bu ərizədə vacib və bilməli olduğunuz şeylər var. Sakitlikdə oxumağınız faydalı olacaq, ser. Şübhəsiz ki, siz də məsləhət bilsəniz.

SEZAR. *(Əsgərə)* Bu vətəndaşı da gətirin. Bəlkə, ondan nəsə soruşmalı olduq. Hə, gedək, Brut.

(Sezar, elə bil ki, əsgərə başı ilə işarə verir. Bir yerdə silahlarını çıxararaq, Brutun üstünə atılırlar. Brut yerə yığılır. Brut Sezara və Əsgərə təəccüblə baxanda, zərbələr düşüb-qalxmağa, dəyməyə başlayır.)

SEZAR. *(Qışqıraraq)* Sezarı öldürmək belə asandır? Elə bilirsən ki, üzündəki maskanın fərqi də deyiləm? Məni qabaqcadan tədbirimi görməyəcək qədər axmaq hesab edirsən? Əsgərlər! Məni qətlə yetirməyə cəhd göstərənlərin hamısını aradan götürün. *(Əsgər)* Başla, dayanma!

BRUT. *(Əli ilə işarə edərək, işıq tərtibatını dəyişdirir. Qışqıraraq)* Nə baş verir? Siz nə edirsiniz?

SEZAR. Heç nə. Bu Sezar obrazı mənim əlimə keçən ən böyük fürsətdir. O boyda Sezarı bir-iki səhnədə göstərib, öldürən yazıçı nəyə lazımdır?! Sən özün də bilirsən ki, aktyorlar həmişə rollarını çoxaldırlar.

BRUT. Sən dəli olmusan? *(Ayağa qalxır, kulisə tərəf gedəndə)* Tarixi bir həqiqəti dəyişərək, rolunu çoxaltmaq, hə?! Axmaq, sən elə bilirsən ki, mən buna icazə verəcəyəm?

SEZAR. *(Mülayimləşir)* Hara gedirsən, dostum?

BRUT. Ay axmaq, görmürsən, tamaşaçılar necə çaşıb qalıblar?! Gülürlər, ya ağlayırlar, məlum deyil. Onsuz da rejissor da, yazıçı da sənin nəslini yada salacaq. Ortada bizə olan olmasın... Mən oynamıram. Oynamıram, ala!

SEZAR. *(Qabağını kəsir)* Əşşi, zarafat elədim də.

BRUT. Bu cür əvvəli, axırını məlum olan tamaşada zarafat eləmək olmaz!

SEZAR. *(Brutun əllərini qucaqlayır, ayağına düşür.)* Söz verirəm, bir də olmayacaq.

ƏSGƏR. *(Elə bil ki, dişlərinin arasında danışır)* Daha bəsdir, uzatma! Dedik ki, olmayacaq. *(Hədələyir)* Yoxsa, doğrudan da səni qətlə yetirək? Mən də beləcə, Brutu həqiqətən də səhnədə öldürərək, teatr tarixinə düşərəm. Mənim kimi kütləvi səhnələr aktyoru üçün bundan yaxşı karyera ola bilərmi?!

SEZAR. *(Cəsarətlənir)* Eləmə. Uzatma. Daha da faciəvi tragediyaya səbəb olma. Bir də ki, bu hadisə sabah mediada yayımlananda, tamaşamızın bir aylıq biletləri bir anda satılıb qurtaracaq. Tamaşaya qaldığımız yerdən davam edək. Gəlin!

(Hamı əvvəlki yerinə keçir. Brut əlacsız halda, işıq tərtibatını işarə ilə dəyişdirir. Artıq yenə də yavaşladılmış film kimidirlər. Qabaqda Sezar, yanında Brut, arxalarında isə Əsgər və Vətəndaş olmaqla dörd pilləni çıxırırlar. Birinci qapıdan içəri Sezar girir. Açıq qapının verdiyi imkan daxilində Kaskanın əlindəki xəncəri Sezarın boynuna tərəf silkələdiyi görünür.)

SEZAR. *(Təəccüb və dəhşət içində boynunu tutaraq)* Sən neylədin, xain?

(Kassius görünür və xəncərini Sezarın böyrünə soxur. Brut da içəri keçəndə, xəncərini çıxarıb, əlinə alıb. Bir çox xəncərin və bıçağın ayaq üstə, kürəyi görünən Sezara dalbaldal vurulduğu, sancıldığı görünür. Sezar qaçmaq istəyir, lakin bacarmır. Çarəsizdir, qanlı əlləri ilə özünü müdafiə etməyə çalışır. Xəncər və bıçaq tutan əllər qalxıb düşəndə, Əsgər gizləncə götürülüb, qaçıb, aradan çıxıb. Brut da xəncərini Sezarın kürəyinə sancır.)

SEZAR. *(Arxaya çevrilir, Brutu görür, çarəsizcəsinə)* Brut, sən də mi?

BRUT. *(Üzündəki maskanı çıxarır)* Hə, Sezar, mən də. Sən buna layiqsən.

(Xəncər zərbələrindən artıq özünü müdafiə edə bilməyən Sezar yerə yıxılır.)

Aydındır ki, ölüb. Kaska, Kassius və Brut əllərindəki qanlı xəncərlərlə qapıda görünürlər.)

KASKA. *(Əlindəki qanlı xəncəri tamaşaçılara göstərərək)* Romalılar! Şad xəbər! Zalımın axırı çatdı! Cansız bədəni içəridə yatır.

KASSIUS. *(Tamaşaçılara)* Sezar Tanrı olmağı istəməməliydi!

BRUT. *(Qabağa çıxır. Tamaşaçılara)* Amandır, ehtiyatlı olun! Yeni Sezarlar hər yerə nəzarət edirlər. Qəflət yuxunda olmayaq. Çünki ağacın qurdu içində olur...

S O N

1 Avqust 2016

Dalaman - Sarıgəlmə - Ağdəniz evləri

Tərcümə tarixi:

25 - 31 İyul 2020

Şəki

Azərbaycan dilinə tərcümə edən:

ELVİN NURİ